

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
VERSLO TEISĖS KATEDRA**

**Egidijus Rainys
Magistrantūros neakivaizdinių studijų Verslo teisės programos
II kurso VRTmn7-05 grupės studentas**

**PRISIJUNGIMO SUTARČIŲ TEISINĖS PROBLEMOS
Magistro baigiamasis darbas**

Darbo vadovas: Doc. dr. Egidijus Baranauskas

(parašas)

Vertinimas: _____

Vilnius, 2008

TURINYS

ĮVADAS	3
1. PRISIJUNGIMO SUTARTIS, KAIP ATSKIRA SUTARTIES RŪŠIS	6
1.1. PRISIJUNGIMO SUTARTIES, KAIP ATSKIROS SUTARTIES RŪŠIES, ATSIKADIMO PRIEŽASTYS.....	6
1.2. PRISIJUNGIMO SUTARTIES, KAIP ATSKIROS SUTARTIES RŪŠIES, IŠTAKOS IR RAIDA	7
1.3. PRISIJUNGIMO SUTARTIES, KAIP ATSKIROS SUTARTIES RŪŠIES, IŠSKYRIMAS.....	8
2. PRISIJUNGIMO SUTARTIES POŽYMIAI IR SAŲOKA	10
2.1. SUTARTIES RENGĖJAS TENKINA MASINĮ PREKIŲ AR PASLAUGŲ POREIKĮ IR TURI RINKOS GALIĄ ATITINKAMOJE RINKOJE	10
2.2. SUTARTIS YRA PARENGTA NE INDIVIDUALIAM, O DAUGKARTINIAM NAUDOJIMUI	11
2.3. SUTARTIS SUDARYTA STANDARTINIŲ SĄLYGŲ PAGRINDU	12
2.4. SUTARTIES ŠALIŲ DERYBINĖ GALIA YRA NEVIENODA	14
2.5. SUTARTIES RENGĖJAS YRA DOMINUOJANČIĄ DERYBINĘ POZICIJĄ TURINTI SUTARTIES ŠALIS	15
2.6. SUTARTIS SUDAROMA PRIIMK-ARBA-ATSISAKYK PRINCIPU PAGRINDU	15
2.7. PRISIJUNGIMO SUTARTIES SAŲOKA	16
3. NESĄŽININGUMAS PRISIJUNGIMO SUTARTYSE	18
3.1. ATSAKOMYBĖS IŠLYGOS PRISIJUNGIMO SUTARTYSE.....	18
3.2. ARBITRAŽINIS SUSITARIMAS PRISIJUNGIMO SUTARTYSE	20
3.3. PRISIJUNGIMO SUTARTIES SĄLYGOS, SUTEIKIANČIOS PAPILDOMAS TEISES DOMINUOJANČIĄ DERYBINĘ POZICIJĄ TURINČIAI SUTARTIES ŠALIAI	21
4. PRISIJUNGIMO BŪDU SUDARYTOS SUTARTIES SĄLYGŲ VERTINIMAS	24
4.1. KONSTATAVIMO, JOG SUTARTIS YRA SUDARYTA PRISIJUNGIMO BŪDU REIKŠMĖ, KAI PRISIJUNGANČIOJI SUTARTIES ŠALIS YRA VARTOTOJAS	27
4.2. KONSTATAVIMO, JOG SUTARTIS YRA SUDARYTA PRISIJUNGIMO BŪDU REIKŠMĖ, KAI PRISIJUNGANČIOJI SUTARTIES ŠALIS YRA KOMERCINIAIS AR PROFESINIAIS INTERESAIS VEIKIANTIS ŪKIO SUBJEKTAS	31
PABAIGA	35
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	36
LITERATŪROS SĄRAŠAS	38
SANTRAUKA	40
SUMMARY	41
PRIEDAI	42

IVADAS

Kasdien vystantis šalies ekonomikai, didėjant gamybos, pirkimo, pardavimo, paslaugų mastams, didėja ir tarp rinkos dalyvių sudaromų sandorių skaičius. Esant nuolatiniams sandorių skaičiaus didėjimui, sutarčių sudarymas tampa rutina, todėl operatyvumo ir sandorių sudarymo pigumo vardan šalia įprasto sandorių teisinio įforminimo, kuomet tarp dviejų, vienodą derybinę galią turinčių, sandorio šalių derybų keliu yra sudaroma sutartis, atsiranda ir sutartys, kurių pagrindas yra standartinės vienos iš sandorio šalių parengtos sąlygos, dėl kurių kita sandorio šalis negali derėtis. Tokias sutartis, kurių pagrindas yra standartinės sąlygos, ir kurios sudaromos priimk-arba-atsisakyk (angl. *take-it-or-leave-it*) principo pagrindu, mokslinėje literatūroje yra priimta vadinti prisijungimo būdu sudaromomis sutartimis (Angl. *contract of adhesion*) (toliau – Prisijungimo sutartis). Kasdien prisijungimo būdu sudaromos sutartys su mobiliojo ar fiksuoto ryšio operatoriais, draudimo kompanijomis, bankais, kelionių agentūromis, vandens, šilumos, elektros tiekėjais ir nors pavojai, slypintys tokiose sutartyse, yra akivaizdūs (viena sutarties šalis gali priversti kitą šalį sutikti su tokiais sąlygomis, kurios yra nesąžiningos pastarosios sutarties šalies atžvilgiu ir pan.), Lietuvos doktrina ir teismų praktika yra labai skurdi šiuo klausimu.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹ (toliau - CK) 6.160 straipsnis nurodo, jog sutartys gali būti sudaromos prisijungimo būdu, o CK 6.185, 6.186, 6.187, 6.193 straipsniai apibrėžia sutarčių standartines sąlygas ir jų ypatumus, tačiau nei CK, nei kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose, nei doktrinoje, nei teismų praktikoje nerasime informacijos, kaip atskirti abipusėmis derybomis sudaromas sutartis nuo prisijungimo būdu sudaromų sutarčių, kokie yra prisijungimo būdu sudaromų sutarčių požymiai, kada prisijungimo būdu sudarytos sutarties sąlygos (standartinės sąlygos) nėra privalomos reguliuojant santykius tarp sutarties šalių, kokios yra prisijungimo būdu sudarytų sutarčių aiškinimo praktinės problemos.

Temos problematika.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, tolimesniam temos studijavimui pravartu būtų atskirai suformuluoti ir išskirti esmines **temos problemas**:

Pirmoji problema: negausi prisijungimo būdu sudarytų sutarčių aiškinimo praktika ir dėl šios priežasties atsirandantis neaiškumas, kokias sutartis galima laikyti sudarytas prisijungimo būdu.

¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

Antroji problema: poreikis išskirti požymius, pagal kuriuos prisijungimo būdu sudaromas sutartis galima atskirti nuo abipusėmis derybomis sudaromų sutarčių

Trečioji problema: sutarties sudarymas prisijungimo būdu sukuria prielaidas nesąžiningumui tokiose sutartyse atsirasti.

Ketvirtoji problema: nevienodas požiūris praktikoje į prisijungimo būdu sudaromas sutartis ir dėl nevienodo požiūrio atsirandantis neaiškumas, kada prisijungimo būdu sudarytos sutarties sąlygos (standartinės sąlygos) neturi būti taikomos reguliuojant santykius tarp sutarties šalių.

Tyrimo objektas.

Siekiant visapusiško ir išsamaus tyrimo bei vengiant paviršutiniško pasirinktos temos nagrinėjimo, šiame darbe bus analizuojama prisijungimo būdu sudaromos sutarties samprata, požymiai, atsiradimo priežastys, nesąžiningumas Prisijungimo sutartyse, prisijungimo būdu sudarytos sutarties sąlygų vertinimo praktikoje klausimai.

Tyrimo hipotezė.

Lietuvos teisės sistema, numatydamą prisijungimo būdu sudaromos sutarties sąlygų taikymo apribojimus, iš esmės suteikia pakankamai teisinių priemonių, leidžiančių asmenims išvengti privalomo sutarčių, sudarytų nesąžiningomis sąlygomis, vykdymo.

Tyrimo tikslas.

Apibendrinti civilinės teisės moksle nagrinėtas prisijungimo būdu sudarytų sutarčių problemas, peržvelgti ir moksliskai įvertinti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotą praktiką prisijungimo būdu sudarytų sutarčių klausimais, pateikti klausimų, susijusių su Prisijungimo sutarčių sąlygų privalomumu, praktinio aiškinimo pasiūlymų.

Tyrimo uždaviniai.

1. Išanalizuoti svarbiausius prisijungimo būdu sudaromų sutarčių elementus, suformuluoti aiškia ir Prisijungimo sutarties esmę atskleidžiančią Prisijungimo sutarties sampratą. Nustatyti pagrindinius prisijungimo būdu sudaromos sutarties požymius.
2. Išskirti ir aptarti dažniausiai praktikoje pasitaikančias sutartines priemones, kuriomis sukuriamas nesąžiningumas Prisijungimo sutartyse.
3. Pasitelkus sisteminių tyrimo metodą, išanalizuoti pagrindines teisės normas, reglamentuojančias civilinius teisinius santykius, susiklostančius prisijungimo būdu

sudarytos sutarties pagrindu, nustatyti prisijungimo būdu sudarytų sutarčių sąlygų vertinimo tendencijas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, įvertinti pozityvius ir negatyvius formuojamos praktikos momentus, atskleisti pagrindines šioje srityje kylančias problemas.

4. Remiantis užsienio šalių teisine patirtimi, pateikti civilinių teisnių santykių, susiklostančių sutartis sudarant prisijungimo būdu, tobulinimo pasiūlymų.

Tyrimo metodai.

Magistro baigiamajame darbe naudoti teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai kaip tyrimo objekto pažinimo būdai.

Teoriniai metodai.

Vienas pagrindinių taikytinų metodų yra **lyginimo metodas**, kuris naudotinas analizuojant Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktus, reglamentuojančius sutarčių sudarymą prisijungimo būdu, taip pat analizuojant teismų praktiką bei nagrinėjant skirtingų tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslininkų idėjas šiuo klausimu.

Kritikos metodas taikytinas vertinant Lietuvos teismų praktiką, suformuotą nagrinėjant bylas, susijusias su sutartimis, sudarytomis prisijungimo būdu.

Abstrakcijos metodas taikytinas norint iširti pagrindinius, esminius prisijungimo būdu sudarytų sutarčių bruožus, bei siekiant išskirti bendrus tokių sutarčių požymius.

Apibendrinimo metodas taikytinas darant tyrimo išvadas, apibendrinant pagrindinę naudotą literatūrą.

Empiriniai metodai.

Vienas pagrindinių taikytinų empirinių metodų yra **teisinių dokumentų analizės metodas**, kurio pagalba galima atskleisti prisijungimo būdu sudaromos sutarties esminius bruožus ir požymius, iširti dėl tokio sutarties sudarymo būdo atsirandančias problemas. Šio metodo naudojimas magistro baigiamajame darbe padės išlaikyti objektyvią poziciją tiriamos temos atžvilgiu.

1. PRISIJUNGIMO SUTARTIS, KAIP ATSKIRA SUTARTIES RŪŠIS

Prisijungimo sutarties, kaip atskiros sutarties rūšies, atsiradimas ir naudojimas yra glaudžiai susijęs su verslo organizacijų dominavimu šiuolaikinėje ekonomikoje. Prisijungimo sutarties, kaip atskiros sutarties rūšies, atsiradimas laikytinas būtent verslo organizacijų siekių stabilizuoti išorinius rinkos santykius ir užtikrinti hierarchinės organizacinės struktūros veikimą išdava.

1.1. Prisijungimo sutarties, kaip atskiros sutarties rūšies, atsiradimo priežastys

Formuojantis šiuolaikinei rinkos ekonomikai, masinę prekių ir paslaugų paklausą tenkinančių verslo organizacijų vadovai suprato, jog didelis sandorių skaičius produkto ekonominėje grandinėje didina sąnaudas, be to, priklausomumas nuo išorinių dalyvių produkto ekonominėje grandinėje neužtikrina stabilumo (pvz. žaliavos teikėjas gali pristatyti netinkamą žaliavą, kas sutrikdytų gamybos nepertraukiamumą, arba produkto platintojas gali atidėti mokėjimą, kas sutrikdytų finansinius pajėgumus), taigi, siekdamas atsiriboti nuo priklausomumo, verslo organizacijos vertikalios integracijos būdu sumažino išorinių dalyvių produkto ekonominėje grandinėje, o tuo pačiu ir sandorių, skaičių.² Visgi vertikali integracija negalėjo eliminuoti paskutinės produkto ekonominės grandinės stadijos – rinkos santykių tarp verslo organizacijos ir galutinio produkto pirkėjo, todėl verslo organizacijų siekis stabilizuoti išorinius santykius nebuvo visiškai įgyvendintas.³ Vertikaliam integracijai visiškai nepatenkinus verslo organizacijų poreikio stabilizuoti išorinius santykius, reikėjo naujo instrumento, kuris įgalintų: sumažinti sandorių sudarymo kaštus; minimizuoti santykių neapibrėžtumą ir dėl jo atsirandančius nuostolius; stabilizuoti verslo incidentų grėsmę ir įgauti pranašumą iškilusiuose ginčuose; „*force majeure*“ sąlygų naudojimu išvengti nenugalimos jėgos pavojaus; atsakomybės limitų naudojimu sumažinti potencialius nuostolius ir geriau apskaičiuoti potencialias rizikas; pretenzijų ir ieškinių padavimo terminų limitavimu supaprastinti apskaitą ir sumažinti rezervus nenumatytiems atvejams; ir t.t. Prisijungimo sutartis kaip tik ir tapo tuo naujuoju išorinių verslo organizacijų santykių stabilizatoriumi, pašalinančiu vertikalios integracijos trūkumus.

Poreikis stabilizuoti verslo organizacijų išorinius santykius buvo ne vienintelė Prisijungimo sutarties, kaip atskiros sutarties rūšies, atsiradimo priežastis. Verslo organizacijų

² Rakoff. T.D. Contracts of adhesion: An essay in reconstruction – Harvard: University Press, 1983, P.1221.

³ Ten pat.

siekis užtikrinti griežtos hierarchinės struktūros efektyvų funkcionavimą taip pat stipriai įtakojo Prisijungimo sutarties atsiradimą visų pirma dėl to, jog Prisijungimo sutarties naudojimas palengvina verslo organizacijos struktūrinių padalinių tarpusavio koordinaciją⁴. Specialių žinių perdavimo kaštai yra labai dideli, kuomet vienas verslo organizacijos padalinys atlieka pardavimus, kitas pristato prekes, trečias prižiūri atsiskaitymą už prekes, ketvirtas priima pretenzijas dėl prekės kokybės ir t.t. Prisijungimo sutarties naudojimas leidžia visus šiuos procesus paversti rutina, kadangi visų padalinių specialiosios žinios yra iš anksto standartizuojamos ir kiekvienu individualiu atveju sudarant sandorius nėra būtinas kiekvieno padalinio dalyvavimas. Antra, Prisijungimo sutarties naudojimas leidžia efektyviau panaudoti brangius vadovavimo ar teisinius resursus. Standartizavimas palengvina vadovų užduotį išaiškinti pavaldiniams, kokią riziką verslo organizacija yra pasiruošusi prisiimti sudarinėdama sandorius arba leidžia šių dalykų pavaldiniams neaiškinti iš viso. Trečia, Prisijungimo sutarčių naudojimas leidžia automatiškai užkirsti kelią nuostoliams, kurie galėtų atsirasti kaip pardavimų personalo neklusnumo padarinys. Spaudimas pardavimo personalui sudaryti kuo daugiau produkto pardavimo sandorių gali pastūmėti pardavimo personalą sudaryti sandorius tokiomis sąlygomis, kurios nėra palankios verslo organizacijai, - standartinių sutarties sąlygų nustatymas pašalina vidaus kontrolės šiuo požiūriu poreikį ir savaime užtikrina discipliną.

Kaip matome, verslo organizacijų siekiui stabilizuoti išorinius santykius ir kartu užtikrinti griežtos hierarchinės struktūros efektyvų funkcionavimą reikėjo atskiro instrumento – juo tapo išorinių ir vidinių verslo organizacijos santykių standartizavimu pagrįsta Prisijungimo sutartis.

1.2. Prisijungimo sutarties, kaip atskiros sutarties rūšies, ištakos ir raida

Prisijungimo sutarties atsiradimas siejamas su XVIII amžiaus pabaigoje Anglijoje prasidėjusiu didžiųjų geležinkelio kompanijų augimu. Šios geležinkelio kompanijos, atlikdamos vežėjo funkcijas, įsipareigodavo už teisingą ir pagrįstą atlygį ne tik gabenti prekes, bet ir visais atvejais atsakyti už joms patikėto krovinio sugadinimą ar praradimą⁵. Ilgainiui supratusios, jog tokia atsakomybės našta joms yra nenaudinga, geležinkelio kompanijos pradėjo skelbti viešus pareiškimus, kuriuose nurodydavo, jog neatsakys už pervežimo metu atsiradusį krovinio praradimą ar vagystę. Remdamosi savo viešais pareiškimais, geležinkelio kompanijos dažnai pasitaikančiais

⁴ Rakoff. T.D. Contracts of adhesion: An essay in reconstruction – Harvard: University Press, 1983, P. 1222.

⁵ Sterkin S.D. Challenging adhesion contracts in California. – San Francisco: Golden Gate university press, 2004, P. 285.

krovinio sugadinimo ar vagystės atvejais išvengdavo atsakomybės net ir esant jų kaltei, todėl įstatymo leidėjas pakeitė įstatyminę bazę ir numatė, jog viešais transporto kompanijų pareiškimais vadovautis nereikia ir geležinkelio kompanijos atsako už krovinio praradimą ir vagystę tais atvejais, kai krovinio vertė buvo mažesnė nei 10 svarų sterlingų, nebent geležinkelio kompanija galėtų įrodyti, jog buvo specialus susitarimas tarp kliento ir geležinkelio kompanijos, kuris numatytų kitaip⁶. Atsakydamos į tokių įstatymų leidėjo žingsnį, geležinkelio kompanijos, siekdamos išvengti sau nepalankių pasikeitusio teisinio reguliavimo padarinių, pradėjo sudarinėti specialius kontraktus su krovinių siuntėjais ir keleiviais išduodamos jiems specialius bilietus ar pranešimus, kuriuose buvo numatyta daug geležinkelio kompanijos atsakomybės už krovinio sugadinimą, praradimą ar vagystę išlygų⁷. Šie bilietų ir pranešimų forma pasireiškiantys specialūs susitarimai su krovinių siuntėjais ir keleiviais buvo sudaromi principu - arba sutinki, arba pervežimo geležinkeliu paslaugos tau nebus teikiamos. Būtent šie specialūs susitarimai ir laikytini Prisijungimo sutarties ištakomis.

Paskesnis Prisijungimo sutarties paplitimas taip pat susijęs su didelių kompanijų augimu. Devynioliktame amžiuje Prisijungimo sutartis, kuriose numatyta daug atsakomybės ribojimo išlygų, pradėjo naudoti dujų ir vandens tiekimo kompanijos, kurios, savaime suprantama, buvo visuomeniniai tiekėjai⁸. Panašiai elgėsi ir pirmosios privačios draudimo kompanijos.

Taigi nieko nuostabaus, kad XX amžiuje, kai vis daugiau ir daugiau prekių ir paslaugų buvo teikiamos ne išskirtiniams individams, o visai plačiajai visuomenei, Prisijungimo sutartis tapo vis labiau ir labiau paplitusia sutarties rūšimi.

1.3. Prisijungimo sutarties, kaip atskiros sutarties rūšies, išskyrimas

Prisijungimo sutartį, kaip atskirą sutarties rūšį, 1901 metais pirmą kartą išskyrė prancūzų teisininkas *Raymond Saleilles*⁹. Kaip teigė *Raymond Saleilles*, Prisijungimo sutartis yra sudaryta iš sąlyginių susitarimų, kuriuose dominuoja vienos iš susitariančiųjų šalių valia. Šis vienos iš šalių dominavimas pasireiškia ne tik sutartiniuose santykiuose su vienu konkrečiu asmeniu, bet ir santykiuose su kitais asmenimis, kurie norėtų dalyvauti sandoryje¹⁰. *Raymond*

⁶ Sterkin S. D. Challenging adhesion contracts in California. – San Francisco: Golden Gate university press, 2004, P.286.

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat.

⁹ Ten pat, P. 287.

¹⁰ Ten pat P. 287.

Saleilles nuomone, tokių sandorių pavydžiu galėtų būti kolektyvinės darbo ir transportavimo geležinkeliu sutartys¹¹.

Raymond Saleilles taip pat nurodė, jog Prisijungimo sutartys skiriasi nuo įprastinių sutarčių tuo, kad Prisijungimo sutarčių juridinis pagrindas yra ne susitarimas, o prisijungimas prie vienos iš šalių sąlygų¹². Tai, pasak *Raymond Saleilles*, reikalavo atskiros interpretavimo technikos¹³.

Kessler pratęsė *Raymond Saleilles* pradėtą darbą ir išplėtojo Prisijungimo sutarčių idėją. *Kessler* teigė, jog pagrindinės priežastys, sąlygojusios prisijungimo būdu sudaromos sutarties atsiradimą, buvo poreikis skatinti komercinę veiklą ir masinę produkciją¹⁴. *Kessler* nuomone, Prisijungimo sutartys taip skiriasi nuo įprastinių sutarčių, kad šioms sutartims reguliuoti reikalinga ne skirtinga interpretavimo technika, bet visiškai nauji teisės principai¹⁵. *Kessler* rašė, jog: “*N'era protinga švaistyti advokatų energiją, klientų pinigus ir laiką teisėjų, galiojančių sutarčių teisės principų šviesoje diskutuojant apie problemas, kurias sukelia prisijungimo būdu sudarytos sutartys ...*”¹⁶.

Raymond Saleilles ir *Kessler* teiginiai neliko nepastebėti kitų teisės mokslininkų, visų pirma bendrosios teisės sistemos šalių atstovų, ir ilgainiui Prisijungimo sutarties, kaip atskiros sutarties rūšies, kuriai reguliuoti reikalingi atskiri teisės principai ir specifinė interpretavimo technika, egzistavimas, tapo savaime suprantamu reiškiniu.

¹¹ Sterkin S. D. Challenging adhesion contracts in California. – San Francisco: Golden Gate university press, 2004, P. 287

¹² Ten pat.

¹³ Ten pat.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Ten pat.

2. PRISIJUNGIMO SUTARTIES POŽYMAI IR SAVOKA

Pirmoji problema, su kuria susiduriame kalbėdami apie Prisijungimo sutartis, yra ta, jog CK 6.160 str. 1 d. tik nurodo, jog sutartys gali būti sudaromos prisijungimo būdu, tačiau nei tame pačiame CK, nei kituose teisės aktuose, nei teismų praktikoje nėra pateikiami Prisijungimo sutarties požymiai, iš ko seka, jog identifikuoti, kokia sutartis yra sudaryta derybų būdu, o kokia - prisijungimo būdu, yra pakankamai sudėtinga. Puikiausiai Prisijungimo sutarties identifikavimo problemas iliustruoja faktas, jog kol kas Lietuvos Respublikos teismai paprastai tik draudimo sutartį laiko sudarytą prisijungimo būdu¹⁷. Būtent dėl poreikio suformuluoti kriterijus, kuriais vadovaujantis būtų galima identifikuoti Prisijungimo sutartį, žemiau yra aptariami pagrindiniai Prisijungimo sutarties bruožai, kuriuos identifikavus konkrečioje sutartyje, galėtume daryti išankstinę prielaidą, jog analizuojama konkreti sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu.

2.1. Sutarties rengėjas tenkina masinį prekių ar paslaugų poreikį ir turi rinkos galią atitinkamoje rinkoje

Kaip žinome iš ankstesniojo šio darbo skyriaus, Prisijungimo sutarčių atsiradimą įtakojo poreikis tenkinti masinę prekių ir paslaugų paklausą, todėl sąlyginių Prisijungimo sutarties požymių paiešką vertėtų pradėti būtent nuo Prisijungimo sutarties ir masinės prekių ir paslaugų paklausos tarpusavio priklausomybės analizės.

Kaip jau minėta aukščiau, Prisijungimo sutarties atsiradimas yra masinę prekių ir paslaugų paklausą tenkinusių verslo organizacijų poreikio užtikrinti hierarchinės organizacinės struktūros veikimą, standartizuojant sutarčių sudarymo procesą (sutarčių sudarymą paverčiant rutininium iš anksto parengtų formų pildymu), padarinys. Šių dienų didelėse įmonėse, kurios tiekia visuomenėje didelę paklausą turinčias prekes, pvz. elektros ar šilumos energiją ir t.t., ar teikia visuomenėje didelę paklausą turinčias paslaugas, pvz. mobiliojo ryšio, interneto, draudimo, finansines paslaugas ir t.t., šis poreikis yra realizuotas. Tokiose įmonėse sutarčių dėl prekių tiekimo ar paslaugų teikimo sudarymas yra kasdieninė rutina – minėtų įmonių darbuotojai, sudarydami didelį skaičių sutarčių

¹⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 5 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-250/2004;
LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-516/2006;
LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 16 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-152/2007;
LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 25 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-45/2008;
LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 2 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-1445/2002.

per dieną, neruošia individualios sutarties kiekvienam klientui, o naudoja iš anksto parengtas sutarčių formas ir į derybas dėl tokiose formose numatytų sąlygų geriausiai atveju leidžiasi tik su ypač svarbiais klientais jų pareikalavimu. Taigi, jei įmonė tiekia visuomenėje didelę paklausą turinčias prekes ar teikia visuomenėje didelę paklausą turinčias paslaugas bei turi didelį skaičių klientų, - tai jau pirmasis požymis, signalizuojantis, jog su tokia įmone sutartys gali būti sudaromos prisijungimo būdu.

Tai, jog įmonė tenkina masinį prekių ar paslaugų poreikį, dažniausiai reiškia, jog įmonė turi monopolinę galią atitinkamoje rinkoje¹⁸ arba atitinkamoje rinkoje dominuoja kartu su konkuruojančiomis įmonėmis, kurios prekes ar paslaugas siūlo iš esmės identiškomis sąlygomis. Įmonės dominavimas rinkoje leidžia šiai įmonei „primesti“ savo sąlygas su ja sutartį ketinantiems sudaryti asmenims, kadangi tokia įmonė žino, jog analogiškų prekių ar paslaugų daugiau niekas nesiūlo arba siūlo analogiškomis sąlygomis. Tokios situacijos pavyzdys Lietuvoje galėtų būti didžiųjų mobiliojo ryšio operatorių veikla. Asmeniui, norinčiam gauti mobiliojo ryšio paslaugas, tiek UAB „Omnitel“, tiek UAB „Tele2“ tiek UAB „Bitė Lietuva“ pasiūlys sudaryti sutartį pagal iš anksto parengtas sutarties formas, kuriose numatytos sąlygos yra iš esmės vienodos tiek UAB „Omnitel“¹⁹, tiek UAB „Tele2“²⁰ tiek UAB „Bitė Lietuva“²¹. Taigi asmuo, norintis gauti mobiliojo ryšio paslaugas, turės tik du pasirinkimus – prisijungimo būdu sudaryti sutartį pagal vieno iš mobiliojo ryšio rinkoje dominuojančio operatoriaus pasiūlytas standartines sąlygas arba nesinaudoti mobiliuoju ryšiu iš viso.

Kaip matome, dar vienas sąlyginis požymis, leidžiantis manyti, jog sutartis sudaryta prisijungimo būdu – viena iš sutarties šalių turi monopolinę galią rinkoje arba dominuoja rinkoje kartu su kitais konkurentais, prekes ir paslaugas siūlančiais analogiškomis sąlygomis.

2.2. Sutartis yra parengta ne individualiam, o daugkartiniam naudojimui

Įmonės, tiekiančios visuomenėje didelę paklausą turinčias prekes ar teikiančios visuomenėje didelę paklausą turinčias paslaugas, per dieną sudaro keliasdešimt ar net kelis šimtus sutarčių, kurių pagrindu parduoda įmonės siūlomas prekes ar paslaugas. Kiekvienu konkrečiu

¹⁸ **Atitinkama rinka** - visumos prekių, kurios pirkėjų požiūriu yra tinkamas pakaitalas viena kitai pagal jų savybes, naudojimą ir kainas, rinka tam tikroje teritorijoje, kurioje visi ūkio subjektai susiduria su iš esmės panašiomis konkurencijos sąlygomis ir kuri, atsižvelgiant į tai, gali būti atskiriama lyginant su greta esančiomis teritorijomis.

¹⁹ Priedas Nr. 1.

²⁰ Priedas Nr. 2.

²¹ Priedas Nr. 3.

prekių tiekimo ar paslaugų teikimo atveju sukurti vis naują (individualią) sutartį ar derėtis dėl kiekvienos sutarties sąlygų su kiekvienu klientu individualiai prekes tiekiančiai ar paslaugas teikiančiai įmonei būtų nuostolinga ir nepraktiška finansiniu (įmonė būtų priversta samdyti daugybę teisininkų, kad pastarieji sukurtų ir suderintų kiekvieną įmonės pasirašomą sutartį) ir laiko sąnaudų (kiekvienos sutarties individualus kūrimas ir derinimas su klientu užtruktų nuo kelių valandų iki kelių dienų) požiūriu, todėl tokios įmonės, siekdamos ekonomiško savo veikloje, teisininkų padedamos, parengia jų interesus atitinkančią ir daugkartiniam naudojimui pritaikomą sutartį, kurią, kaip šablona, be jokių pakeitimų panaudoja daug kartų. Žvelgiant iš pozicijos, jog sutarties sudarymo išlaidas, kurios susidarytų individualizuojant kiekvieną sutartį, didinama prekės ar paslaugos kaina, įmonė greičiausiai perkeltų klientui, daugkartinio naudojimo sutarčių naudojimas netiesiogiai yra palankus ir klientui, kadangi įmonė parduodama prekes ar paslaugas pagal daugkartinio naudojimo sutartį nepatiria sutarties sudarymo išlaidų. Visgi daugkartinis sutarčių panaudojimas yra palankesnis tiekiančiai prekes ar teikiančiai paslaugas įmonei, kadangi į tokias sutartis įmonės gali įtraukti tik jai palankias sąlygas.

Daugkartinis sutarties naudojimas lemia tai, jog daugkartinio naudojimo sutarties sąlygos standartizuojamos, t.y. dėl prieš tai buvusio naudojimo, būdamos iš anksto parengtos, nėra individualizuojamos derybomis ateityje sudarant sutartis dėl analogiškų prekių ir paslaugų su kitais asmenimis, o sutarties sąlygų standartizacija, kaip pamatysime toliau, yra vienas iš pirminių Prisijungimo sutarties požymių.

Taigi, jei asmuo su įmone sudaro tokią sutartį, kuri nėra specialiai sukurta konkrečiam susitarimui tarp kliento ir įmonės aprašyti, tikėtina, jog sutartis yra daugkartinio naudojimo pobūdžio, ką, atsižvelgiant į daugkartinio panaudojimo ir standartinių sąlygų tiesioginį ryšį, galėtume laikyti dar vienu sąlyginiu požymiu, nurodančiu, jog sutartis gali būti sudaryta prisijungimo būdu.

2.3. Sutartis sudaryta standartinių sąlygų pagrindu

CK 6.185 str. 1 d. numato, jog: „Standartinėmis laikomos sąlygos, kurias bendram nevienkartiniam naudojimui iš anksto parengia viena šalis nederindama jų su kita šalimi ir kurios, be derybų su kita šalimi, taikomos sudaromose sutartyse“. Kaip matome iš šios teisės normos, tam, kad sąlyga būtų galima laikyti standartine, ji turi atitikti šiuos požymius:

1. Sąlyga turi būti parengta vienos šalies nederinant jos su kita šalimi, t.y. sąlyga iš anksto parengia viena šalis ir jos formuluotė nėra individualiai aptariama su kita šalimi, taip nesuteikiant kitai šaliai galimybės daryti kokią nors įtaką tokios sąlygos formuluotei.

2. Sąlyga turi būti nevienkartinio naudojimo, t.y. sąlyga turi būti naudojama daug kartų pasirašant sutartis su neapibrėžtu skaičiumi asmenų;
3. Sąlyga naudojama sudarant sutartį nesiderant su kita šalimi, t.y. viena šalis savo parengtą sąlygą įtraukia į sutartį, nederindama šios sąlygos įtraukimo į sutartį su kita šalimi.

„Šiuo atveju neturi reikšmės, tos sąlygos parengtos kaip atskiras dokumentas ir pateikiamos kaip sutarties priedas ar įtrauktos į sutarties projektą ir yra jos sudedamoji dalis, kaip jos pavadintos, jas parengė pati sutarties šalis ar tam tikra prekybos ar profesinė institucija ir panašiai. Svarbiausia šiuo atveju yra tai, kad tos sąlygos parengtos iš anksto bendram, daugkartiniam naudojimui, kad jas rengiant nesiderėta su kita šalimi ir jos naudojamos sudarant sutartį nesiderant su kita šalimi. Pavyzdžiui, tipiškas sutarčių, sudaromų pagal standartines sąlygas, pavyzdys yra draudimo sutartys, sudaromos pagal draudimo kompanijos iš anksto vienašališkai parengtas draudimo sąlygas – draudimo rūšies taisyklės (CK 6.992 str.)“²².

Konstatuotina, jog standartinių sąlygų buvimas sutartyje yra vienas iš pirminių požymių, leidžiančių manyti, jog sutartis yra sudaryta prisijungimo, o ne abipusių derybų būdu. Būtent faktas, jog sutartyje atsiranda vienos šalies iš anksto be derybų su kita šalimi parengtos, bendram, daugkartiniam naudojimui skirtos sąlygos, kurių buvimas be jokių pakeitimų sutartyje yra nekvestionuotinas, lemia tai, kad iš tradicinės klasikinės sutarties sudarymo procedūros dingsta vienas etapas – būtent derybos dėl sutarties sąlygų, ir sutartis yra sudaroma vienai šaliai tiesiog akceptuojant kitos šalies parengtą sutarties projektą, t.y. sutartis sudaroma prisijungimo būdu.

Atsižvelgiant į tai, jog dažniausiai yra laikoma, kad visos sutartys, sudarytos standartinių sutarčių pagrindu, yra vienodos, pažymėtina, jog visgi reikėtų skirti Prisijungimo sutartis nuo kitų sutarčių, kurios yra sudaromos standartinių sąlygų pagrindu, pavyzdžiui nuo komercinės sutarties, kuri yra sudaryta standartinių sąlygų pagrindu. Pastarasis standartinių sąlygų pagrindu sudaromos sutarties tipas yra naudojamas sudaryti sandoriams tarp šalių, kurios susijusios prekybos ar kitais verslo ryšiais ir turi vienodą derybinę galią. Tokių sutarčių sąlygos yra ilgalaikių sutarties šalių derybų rezultatas ir tapo standartinėmis, kadangi šalių patirtis parodė, jog geriausiai atitinka jų interesus. Tuo tarpu prisijungimo būdu (standartinių sąlygų pagrindu) sudaromos sutartys yra sudaromos tarp sutarties šalių, kurių derybinė galia yra nevienoda ir standartinės sąlygos yra parengiamos tos sutarties šalies, kuri turi dominuojančią derybinę poziciją. Kitais žodžiais tariant, tokios sutarties standartinės sąlygos nebuvo derybų objektu atstovaujant silpnesniosios šalies interesus ir yra diktuojamos dominuojančią derybinę poziciją turinčios sutarties šalies, kuri,

²² Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). – Vilnius: Justitia, 2003, P. 232.

atsižvelgiant į jos padėtį rinkoje, gali pasakyti silpnesniąją derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai²³: „Jeigu nori šių prekių ar paslaugų, yra tik vienintelės sutarties sąlygos, pagal kurias tu gali gauti šias prekes ar paslaugas. Taigi, arba sutinki, arba prekių ir paslaugų negausi“.

2.4. Sutarties šalių derybinė galia yra nevienoda

Prisijungimo sutarties šalių nevienodą derybinę galią lemia tai, jog viena tokios sutarties šalis yra įmonė, kuri tenkina masinį prekių ar paslaugų poreikį, kas, kaip minėta aukščiau, dažniausiai reiškia, jog tokia įmonė turi rinkos galią atitinkamoje rinkoje, o kita sutarties šalis pageidauja patenkinti savo poreikį masiškai tiekiamai prekei ar masiškai teikiamai paslaugai. Dominuojančią derybinę poziciją sudarant sutartį masinį prekių ar paslaugų poreikį tenkinanti įmonė visų pirma turi vien dėl tos priežasties, jog jos tiekiamų produktų ar teikiamų paslaugų paklausa yra masinė. Turėdama daugiau nei pakankamą prekių ar paslaugų paklausą, įmonė gali ignoruoti pavienius klientus, kurie pageidauja sudaryti sutartis įmonei nepalankiomis sąlygomis, kadangi žino, jog netrukus atsiras kitas klientas, kuris tą pačią prekę ar paslaugą įsigys įmonei palankiomis sutarties sąlygomis, ko nebūtų tuo atveju, jei įmonė, dėl nepakankamos jos prekių ar paslaugų paklausos, stengtųsi neprarasti nei vieno kliento. Kitais žodžiais tariant, masinį prekių ar paslaugų poreikį tenkinančios įmonės vadovaujasi principu: „Reikia ne man, o tau“.

Antras veiksnys, lemiantis masinį prekių ir paslaugų poreikį tenkinančios įmonės derybinės pozicijos dominavimą, - tokia įmonė žino, jog analogiškų prekių ar paslaugų daugiau niekas nesiūlo arba siūlo analogiškais sąlygomis, taigi klientas žūtbūt norėdamas patenkinti savo poreikį prekei ar paslaugai ir neturėdamas galimybės pasirinkti geresnes sutarties sąlygas siūlančio prekės tiekėjo ar paslaugos teikėjo, neturi kito pasirinkimo, kaip tik sutikti su visomis pageidaujamų prekių tiekimo ar paslaugų teikimo sąlygomis. Tiesa, kai kurie užsienio autoriai šia prielaidą atmeta kaip nepagrįstą, nes, anot jų: „Jei vienas prekių ar paslaugų pardavėjas siūlo nepalankias sutarties sąlygas pirkėjui, konkuruojantis pardavėjas, siekdamas pritraukti pirkėją ir parduoti savo siūlomą prekę, pasiūlys patrauklesnes sutarties sąlygas. Toks procesas turėtų tęstis tol, kol sutarties sąlygos taps optimalios pirkėjo požiūriu. Taigi pardavėjas, kuris siūlė pirkėjui sudaryti sutartį prisijungimo būdu, neturi visiškai dominuojančios derybinės pozicijos: jis gali atsisakyti pasirašyti sutartį, jei

²³ Priklausomai nuo to, kaip, aiškumo vardan, reikalauja konkreti situacija, sąvokos silpnesniąją derybinę poziciją turinti sutarties šalis, silpnesnioji sutarties šalis, prisijungiančioji šalis, ekonomiškai silpnesnė sutarties šalis toliau šiame magistro darbe vartojamos kaip sinonimai.

pirkėjas pageidauja sau palankesnių sutarties sąlygų, tačiau žino, kad tuo atveju, jei geresnes sutarties sąlygas pasiūlyti yra įmanoma, jo konkurentas tokias sąlygas būtinai pasiūlys pirkėjui“.²⁴

Taigi, jeigu, įvertinę aukščiau paminėtus dominuojančios derybinės galios atsiradimo veiksnius, turime prielaidų manyti, jog sutartį sudarančių sutarties šalių derybinė galia yra nevienoda, t.y. prekių pardavėjas ar paslaugų teikėjas turi dominuojančią derybinę poziciją, o kita sutarties šalis turi silpnesniąją derybinę poziciją arba jos neturi iš viso, tai dar vienas požymis, signalizuojantis apie sutarties sudarymo prisijungimo būdu galimybę.

2.5. Sutarties rengėjas yra dominuojančią derybinę poziciją turinti sutarties šalis

Kaip jau minėta aukščiau, Prisijungimo sutarties šalių derybinė galia yra nevienoda – dominuojančią derybinę poziciją turi masinį prekių ir paslaugų poreikį tenkinanti įmonė. Būtent dėl to, jog viena iš sutarties šalių turi dominuojančią derybinę poziciją, Prisijungimo sutarties sudarymo procedūra, lyginant su klasikinės sutarties sudarymo procedūra, turi vienu etapu mažiau - nebėra derybų dėl sutarties sąlygų. Efektyvios derybos yra neįmanomos žinant, jog vienos iš sutarties šalių derybinė pozicija yra dominuojanti, o kita sutarties šalis derybinės pozicijos neturi iš viso, arba turima derybinė pozicija yra nepakankama, kad būtų įmanoma pakeisti sutarties sąlygas. Kadangi, kaip jau minėta, sudarant sutartį prisijungimo būdu, derybų dėl sutarties sąlygų stadija yra praleidžiama ir sutartyje yra numatomos tokios sąlygos, kurios atitinka dominuojančią derybinę poziciją turinčios sutarties šalies interesus, racionalu, jog būtent pastaroji ir parengia jai priimtina sutarties projektą. Silpnesniąją derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai rengti sutarties projektą būtų neracionalu, kadangi natūralu, jog dominuojančią derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai toks projektas būtų nepriimtinas.

Reziumuojant galime išskirti dar vieną sąlyginį Prisijungimo sutarties požymį – sutarties sąlygų rengėjas yra dominuojančią derybinę poziciją turinti sutarties šalis.

2.6. Sutartis sudaroma priimk-arba-atsisakyk principo pagrindu

Asmuo, pageidaujantis masinę paklausą turinčių prekių ar paslaugų, neturi galimybės šias prekes ar paslaugas gauti jam palankesnes sąlygomis iš alternatyvaus tiekėjo, kadangi masinį prekių ir paslaugų poreikį tenkinanti įmonė, kaip jau minėta aukščiau, turi monopolį atitinkamoje rinkoje arba šios įmonės konkurentai prekes ar paslaugas siūlo analogiškomis

²⁴ Postner R.A. Economic analysis of law. – New York: Aspen law & business, 1973, P. 85.

sąlygomis. Toks asmuo neturi galimybės derėtis su masinį prekių ir paslaugų poreikį tenkinančia įmone dėl jam nepalankių prekių ar paslaugų įsigijimo sutarties sąlygų, kadangi neturi derybinės galios, taigi tokiam asmeniui belieka tik dvi galimybės – gauti pageidaujamas prekes ar paslaugas tokiomis sąlygomis, kokias siūlo tų prekių tiekėjas ar paslaugų teikėjas, arba atsisakyti tokių prekių ar paslaugų iš viso (angl. *Take it, or leave it*).

Taigi, jei asmuo, pageidaujantis įsigyti atitinkamą prekę, atsiduria tokioje situacijoje, jog gali rinktis arba gauti pageidaujamas prekes ar paslaugas tokiomis sąlygomis, kokias siūlo tų prekių tiekėjas ar paslaugų teikėjas, arba atsisakyti tokių prekių ar paslaugų iš viso, tikėtina, jog tokių prekių ar paslaugų pirkimo sutartis bus sudaroma prisijungimo būdu.

Kalbant apie aukščiau išvardintus Prisijungimo sutarties požymius, reikėtų pažymėti, jog sąlyginai galima būtų išskirti tik du pirminius Prisijungimo sutarties požymius, t.y. sutartis sudaryta standartinių sąlygų pagrindu ir sutarties šalių derybinė galia yra nevienoda, kadangi į šių požymių sampratą bendruoju požiūriu patenka ir likusieji šiuos požymius detalizuojantys antriniai požymiai, pvz. iš standartinių sąlygų sampratos seka tai, jog jos yra parengtos daugkartiniam naudojimui, o daugkartinį naudojimą lemia tai, jog sutarties rengėjas tenkina masinį prekių ir paslaugų poreikį, masinis prekių ir paslaugų poreikio tenkinimas leidžia įgyti rinkos galią atitinkamoje rinkoje ir t.t. Visgi, atsižvelgdami į požymių išskyrimo tikslą šiame darbe, t.y. siekį palengvinti Prisijungimo sutarčių identifikavimą, vienodai reikšmingais reikėtų laikyti visus išskirtus požymius:

- 1. Sutarties rengėjas tenkina masinį prekių ar paslaugų poreikį ir turi rinkos galią atitinkamoje rinkoje;**
- 2. Sutartis yra parengta ne individualiam, o daugkartiniam naudojimui;**
- 3. Sutartis sudaryta standartinių sąlygų pagrindu;**
- 4. Sutarties šalių derybinė galia yra nevienoda;**
- 5. Sutarties rengėjas yra dominuojančią derybinę poziciją turinti sutarties šalis;**
- 6. Sutartis sudaroma priimk-arba-atsisakyk principo pagrindu.**

Išskyrus sąlyginius Prisijungimo sutarties identifikavimą palengvinančius požymius, derėtų atkreipti dėmesį į dar vieną Prisijungimo sutarčiai būdingą aspektą, kuris yra dažnas Prisijungimo sutarties palydovas, tačiau būtent dėl tos priežasties, jog jis nėra nuolatinis, negali būti priskirtas prie Prisijungimo sutarties požymių – prie sutarties prisijungianti silpnesniąją derybinę poziciją turinti sutarties šalis, prieš pasirašydama prisijungimo būdu sudaromą sutartį, dažniausiai neskaito šios sutarties sąlygų, o jeigu ir skaito, tai vargu ar gilinasi į jų esmę.

2.7. Prisijungimo sutarties sąvoka

Kita su Prisijungimo sutarties identifikavimu susijusi problema yra ta, jog CK 6.160 str. nurodant, jog sutartys gali būti sudaromos prisijungimo būdu, nei tame pačiame CK straipsnyje, nei kuriame nors kitame CK straipsnyje, nei kituose teisės aktuose, nei teismų praktikoje nėra pateikiama Prisijungimo sutarties sąvoka, kas, kaip ir Prisijungimo sutarties požymių neišskyrimas, apsunkina galimybes identifikuoti, kokia sutartis yra sudaryta derybų būdu, o kokia - prisijungimo būdu. Kadangi prieš tai jau išskyrėme sąlyginius požymius, padedančius identifikuoti Prisijungimo sutartį, šių požymių pagrindu galime suformuluoti ir Prisijungimo sutarties sąvoką.

Prisijungimo sutartis – nevienodą derybinę poziciją turinčių asmenų sutartis, kai derybos dėl sutarties sąlygų nevyksta, nes standartines jos sąlygas yra parengusi dominuojančią derybinę poziciją turinti sutarties šalis, o kita sutarties šalis turi tik dvi galimybes – sudaryti sutartį parengtomis standartinėmis sąlygomis arba jos nesudaryti.

3. NESĄŽININGUMAS PRISIJUNGIMO SUTARTYSE

Iš aukščiau aptartų Prisijungimo sutarties požymių analizės akivaizdu, jog potenciali grėsmė nesąžiningumui Prisijungimo sutartyse atsirasti slypi tame, jog Prisijungimo sutarties rengėjas gali pasinaudoti savo turima dominuojančia derybine pozicija ir numatyti tik jam palankias sutarties sąlygas, kuriomis gali sumažinti savo atsakomybę už sutarties nevykdymą, numatyti sau papildomų teisių, sumažinti teisminių procedūrų galimybę ir pan.

Paprasčiausios sutartinės priemonės, kurios gali būti panaudotos turimai dominuojančiai derybinei pozicijai išnaudoti ir taip nesąžiningumui Prisijungimo sutartyje sukurti, yra atsakomybės išlygų ar sutarties sąlygų, suteikiančių papildomas teises dominuojančią derybinę galią turinčiai sutarties šaliai, numatymas, arbitražinis susitarimas. Būtent dėl išvardintų sutartinių priemonių nesąžiningumo yra plačiausiai diskutuojama užsienio literatūroje, todėl trumpai jas aptarsime žemiau.

3.1. Atsakomybės išlygos Prisijungimo sutartyse

Atsakomybės išlygos numatymas yra vienas iš pagrindinių bruožų, kuriuo pasižymi Prisijungimo sutartis. Dėl šios priežasties, siekiant suprasti Prisijungimo sutartyse galintį būti nesąžiningumą, yra būtina atidžiai išanalizuoti ir suprasti atsakomybės išlygas.

Atsakomybės išlygų analizę geriausiai atliksime prieš tai trumpai aptarę pačią bendriausią sutartinių teisių klasifikaciją. Paprastai sutartinės teisės gali būti suskirstytos į dvi grupes – materialinės teisės ir procesinės teisės. Materialinės teisės atspindi kiekvienos iš sutarties šalių naudą, kurią šalys gauna sudarydamos sutartį, ir gali būti skirstomos į dvi klases – pirminės materialinės teisės ir antrinės materialinės teisės. Pirminės teisės susijusios su nauda, kurią viena sutarties šalis gautų, jei kita sutarties šalis įvykdytų sutartimi prisiimtus įsipareigojimus. Antrinės teisės sutarties šaliai atsiranda tuomet, kai kita sutarties šalis nevykdo savo sutartinių įsipareigojimų. Elementari aukščiau aptartos klasifikacijos iliustracija atrodytų taip: įsivaizduokime, jog asmuo X sudaro sutartį su asmeniu Y, kad pastarasis jam parduos 10 dėžių obuolių. Dabar X turi pirminę teisę į 10 dėžių obuolių, o taip pat ir antrinę teisę į kompensaciją, jei Y neįvykdys savo sutartinių įsipareigojimų arba įvykdys juos netinkamai. Kokias konkrečiai teises kiekvienu individualiu atveju turės kiekviena iš sutarties šalių, priklauso nuo to, ką šalys susitars sudarydamos atitinkamą sutartį. Antra grupė teisių - procesinės teisės, nepriklauso nuo to, ką šalys susitars sudarydamos sutartį. Šios teisės atsiranda iš teisės teisme reikalauti, jog sutartis būtų įvykdyta ir paprastai yra numatomos specialiuose teisės aktuose. Kalbant išimtinai apie civilines procesines teises, Lietuvoje toks teisės aktas būtų Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Tiesa, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, jog tam tikrais atvejais

atitinkamos procesinės teisės gali atsirasti ir šalių susitarimo sudarant sutartį pagrindu, pvz. arbitražinis susitarimas.

Remdamiesi ką tik aptarta klasifikacija, dabar galėsime nesunkiai analizuoti atsakomybės išlygų Prisijungimo sutartyse taikymu galintį pasireikšti nesąžiningumą.

Atsakomybės išlygos paprastai naudojamos eliminuoti teisių ir pareigų pusiausvyrą sutartyje, išimant iš sutarties tai, kas įprastai joje turėtų būti, t.y. eliminuojant vieną, kelias ar visas sutarties šalis, turinčios teisę gauti sutarties įvykdymą, pirmines ar antrines materialines teises.

Dažniausiai yra naudojamos trys atsakomybės išlygų rūšys:

1. Apribojimo išlygos.

Apribojimo išlygos riboja reikalavimo teisę turinčios sutarties šalies antrines materialines teises tokiu būdu, jog nedraudžia papildomų reikalavimo įvykdymo pareigą turinčios sutarties šalies teisių atsiradimo. Kitais žodžiais tariant, apribojimo išlyga panaikina skolininko atsakomybę tokiu būdu, jog susiaurina sutarties šalies, turinčios teisę gauti sutarties įvykdymą, antrinę materialinę teisę reikalauti, kad sutarties šalis, kuri pažeidė sutartį, atsakytų už tokį sutarties pažeidimą.

Ši išlyga gali pasireikšti trim būdais:

- a) ji gali apriboti sutarties šalies, turinčios teisę gauti sutarties įvykdymą, antrines materialines teises kokybine prasme. Pavyzdžiui, pagal CK sutarties šalis, turinti teisę gauti sutarties įvykdymą, tuo atveju, kai sutartį įvykdyti privalanti sutarties šalis pažeidė sutartį ir neįvykdė savo pareigų, turi antrines materialines teises reikalauti, kad sutartis būtų įvykdyta ir sutartį pažeidusi šalis atlygintų jos patirtus nuostolius. Apribojimo išlyga šioje situacijoje pasireikštų tuo atveju, jei sutartyje būtų numatyta, kad sutarties šalis, turinti teisę gauti sutarties įvykdymą, turi antrinę materialinę teisę tik į sutarties įvykdymą arba tik į nuostolių atlyginimą.
- b) ji gali apriboti sutarties šalies, turinčios teisę gauti sutarties įvykdymą, antrines materialines teises kiekybine prasme. Pavyzdžiui, sutartyje numatoma, jog tuo atveju, jei sutartis nebus įvykdyta, sutartį privalėjusios įvykdyti šalies atsakomybės dydis negali viršyti atitinkamos sumos, kuri paprastai yra nustatoma žymiai mažesnė nei teisingas žalos atlyginimas ar proporcinga sutarties pažeidimui bauda.
- c) ji gali apriboti atsakomybę laike, t.y. sutartyje numatoma, jog esant sutarties pažeidimui, sutarties šalis, turėjusi teisę gauti sutarties įvykdymą, turi teisę reikalauti įvykdyti sutartį ir/ar atlyginti nuostolius tik tam tikrą laiko tarpą. Pavyzdžiui, vežimo sutartyje numatoma, jog vežėjas neatsako už krovinio sugadinimą ar praradimą, jei krovinio siuntėjas nepareiškia pretenzijos per 7 dienas nuo pristatymo momento.

2. Pašalinimo išlygos.

Pašalinimo išlygos laikomos radikaliomis atsakomybės išlygomis, kurios apriboja už sutarties nevykdymą atlygintinos žalos dydį iki absoliutaus minimumo arba terminą, per kurį sutarties šalis, turinti teisę gauti sutarties įvykdymą, gali pareikalauti atlyginti žalą, sumažina iki nulio dienų. Pašalinimo išlygomis taip pat laikomos tokios išlygos, kurios panaikina tokius atsakomybės atsiradimo atvejus, kaip esminis sutarties pažeidimas ar nerūpestingumas.

3. Išimtinės išlygos.

Išimtinės išlygos, skirtingai nei apribojimo ar pašalinimo išlygos nėra „grynosios“ atsakomybės išlygos, bet yra plačiai naudojamos sutarties rengėjų siekiant pasiekti tokių pačių tikslų, kaip ir panaudojus „grynąsias“ atsakomybės išlygas. Išimtinės išlygos, nurodydamos sutarties šalies, turinčios teisę gauti sutarties įvykdymą, pirminių teisių išimtis, atlieka daugiau aprašomąją funkciją. Išimtinių išlygų panaudojimas yra netiesioginis ir pasireiškia tuo, jog sutartimi sutarties šaliai, kuri pagal sutartį turi teisę gauti sutarties įvykdymą, yra suteikiama daug ir įvairių pirminių teisių, kurios ta pačia sutartimi panaikinamos, numatant daugybę tokių pirminių teisių išimčių. Tokiu atveju, sutarties šalis, kuri pagal sutartį turi teisę gauti sutarties įvykdymą, neįsigilinusį į suteiktų pirminių teisių išimtis, mano, jog sudarė puikią sutartį su daugybe jai palankių sąlygų, tačiau iš tikrųjų taip nėra.

Apibendrinant aukščiau paminėtas atsakomybės išlygas, reikėtų pastebėti, jog visų šių išlygų pagrindinis tikslas yra atimti iš silpnesniąją derybinę poziciją turinčios sutarties šalies teises, kurias ji turėtų turėti. Atsakomybės išlygų taikymo rezultatas – silpnesniąją derybinę poziciją turinti sutarties šalis pagal Prisijungimo sutartį gauna sutarties objektą, tačiau netenka tam tikrų reikšmingų teisių.

Taip pat reikėtų pastebėti, jog tokios sąlygos naudojamos ne tik išimtinai Prisijungimo sutartyse, bet ir sutartyse sudaromose derybų būdu, tačiau dėl Prisijungimo sutarties specifikos kyla klausimas, ar tokių išlygų naudojimas Prisijungimo sutartyse yra sąžiningas.

3.2. Arbitražinis susitarimas Prisijungimo sutartyse

Arbitražinis susitarimas – dar vienas Prisijungimo sutarčiai būdingas elementas, kuris materializuojamas sutartyje šios sutarties sąlyga, numatančia, kad bet kuris ginčas, kylantis iš sutarties, turi būti perduotas išspręsti arbitražui. Žinoma, arbitražinis susitarimas nėra išskirtinai naudojamas tik Prisijungimo sutartyse (jis ypač populiarus derybų būdu tarp skirtingų valstybių verslo subjektų sudaromose sutartyse, kadangi taip yra panaikinamas vienos iš sutarties šalių pranašumas, jei ginčas būtų nagrinėjimas pagal tos šalies valstybėje naudojamą ginčų nagrinėjimo procedūrą), tačiau Prisijungimo sutartyse arbitražinis susitarimas įgauna ypatingą atspalvį -

skirtingai nei derybų būdu sudaromose sutartyse, jis ne panaikina, o sukuria vienos iš šalių pranašumą ginčo atveju.

Arbitražinio susitarimo panaudojimo Prisijungimo sutartyse rezultatas – silpnesniąją derybinę poziciją turinti sutarties šalis, kuri dažniausiai būna dar ir vartotojas, netenka teisės paduoti ieškinį nacionaliniuose teismuose, yra stipriai padidinamos šios šalies bylinėjimosi išlaidos ir yra eliminuojama galimybė paduoti grupinį ieškinį. Nesant galimybės kooperuotis su kitais asmenimis, kurių teisės buvo taip pat pažeistos sudarant su jais analogišką Prisijungimo sutartį, dauguma asmenų atsisako minties bylinėtis su nesąžiningą sutarties sąlygą jų atžvilgiu nustačiusia dominuojančią derybinę poziciją turėjusia sutarties šalimi grynai dėl ekonominių priežasčių. Pvz. asmuo, kurio teisės buvo akivaizdžiai pažeistos, atsisakys minties kreiptis į arbitražą su ieškiniu, kurio suma lygi 200 litų, kadangi advokatų paslaugos ir kitos bylinėjimosi išlaidos bus kur kas didesnės. Tačiau jei toks asmuo galėtų kooperuotis su tūkstančiu asmenų, kurių teisės buvo analogiškai pažeistos, galimybė paduoti ieškinį taptų kur kas prieinamesnė.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta aukščiau, galime padaryti išvadą, jog arbitražinio susitarimo nesąžiningumas Prisijungimo sutartyse pasireiškia tuo, kad dominuojančią derybinę galią turinti sutarties šalis, numatydama tokią sutarties sąlygą, sumažina riziką, jog jos nesąžiningo elgesio atveju kita sutarties šalis paduos ieškinį dėl jos teisių pažeidimo.

3.3. Prisijungimo sutarties sąlygos, suteikiančios papildomas teises dominuojančią derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai

Dominuojančią derybinę poziciją turinti sutarties šalis, rengdama prisijungimo būdu sudaromos sutarties sąlygas, nesitiki, kad prie šios sutarties prisijungianti silpnesniąją derybinę poziciją turinti sutarties šalis supras ar skaitys šias sąlygas. Pasinaudodama tuo, jog silpnesniąją derybinę poziciją turinti sutarties šalis, siekianti, kad jai būtų tiekiamos prekės ar teikiamos paslaugos, parengtas sąlygas turi priimti be derybų, sutartyje gali numatyti tokias sau palankias sutarties sąlygas, kurios, suteikdamos jai papildomas teises, iš esmės pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą bei silpnesniąją derybinę poziciją turinčios sutarties šalies teises ir interesus. Dažniausiai Prisijungimo sutartyse numatomos tokios dominuojančią derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai papildomas teises suteikiančios sąlygos:

- numato, kad silpnesniąją derybinę poziciją turinti sutarties šalis privalo vykdyti sutarties sąlygas, o dominuojančią derybinę poziciją turinčios sutarties šalies pareiga vykdyti šią sutartį priklauso nuo kitų sąlygų, ir jos įvykdomos tik pačios dominuojančią derybinę poziciją turinčios sutarties šalies valia;

- suteikia teisę dominuojančią derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai negražinti silpnesniąją derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai iš šios gautų sumų, kai silpnesniąją derybinę poziciją turinti sutarties šalis nusprendžia nesudaryti sutarties ar jos nevykdyti, ir nenumato silpnesniąją derybinę poziciją turinčios sutarties šalies teisės gauti iš dominuojančią derybinę poziciją turinčios sutarties šalies tokio pat dydžio sumas, kai ši vienašališkai nutraukia sutartį;
- suteikia teisę dominuojančią derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai vienašališkai nutraukti sutartį ar bet kada savo nuožiūra jos atsisakyti, o ši teisė silpnesniąją derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai nesuteikiama arba dominuojančią derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai suteikiama teisė negražinti iš silpnesniąją derybinę poziciją turinčios sutarties šalies iki sutarties įvykdymo gautų sumų, kai dominuojančią derybinę poziciją turinti sutarties šalis vienašališkai nutraukia sutartį ar nuo jos atsisako;
- suteikia dominuojančią derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai teisę be pakankamo pagrindo vienašališkai nutraukti neterminuotą sutartį apie numatomą sutarties nutraukimą iš anksto tinkamai neįspėjus silpnesniąją derybinę poziciją turinčios sutarties šalies;
- suteikia dominuojančią derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai teisę vienašališkai automatiškai pratęsti terminuotą sutartį arba numato, kad laikas, per kurį silpnesniąją derybinę poziciją turinti sutarties šalis turi pareikšti savo nuomonę dėl sutarties pratęsimo, yra neprotingai trumpas, arba kad apie savo sutikimą ar nesutikimą pratęsti sutartį silpnesniąją derybinę poziciją turinti sutarties šalis turi pranešti neprotingai anksti;
- įpareigoja silpnesniąją derybinę poziciją turinčią sutarties šalį vykdyti sutarties sąlygas, su kuriomis jis neturėjo realios galimybės susipažinti iki sutarties sudarymo, be teisės jų atsisakyti;
- suteikia teisę dominuojančią derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai vienašališkai be sutartyje numatyto ar pakankamo pagrindo keisti sutarties sąlygas;
- suteikia teisę dominuojančią derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai be pakankamo pagrindo vienašališkai pakeisti bet kokias prekių ar paslaugų savybes;
- suteikia teisę dominuojančią derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai prekių perdavimo ar paslaugų teikimo metu vienašališkai nustatyti jų kainas arba teisę vienašališkai padidinti kainą be silpnesniąją derybinę poziciją turinčios sutarties šalies teisės atsisakyti sutarties, jeigu galutinė kaina yra didesnė už sutartyje nustatytąją;
- suteikia teisę dominuojančią derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai vienašališkai spręsti, ar pateikti daiktai arba suteiktos paslaugos atitinka sutarties reikalavimus;

- dominuojančią derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai suteikia išimtinę teisę aiškinti sutartį;
- riboja dominuojančią derybinę poziciją turinčiai sutarties šalies pareigą vykdyti jos atstovų prisiimtus įsipareigojimus arba nustato, kad ši pareiga priklauso nuo tam tikrų sąlygų;
- įpareigoja silpnesniąją derybinę poziciją turinčią sutarties šalį įvykdyti visus įsipareigojimus dominuojančią derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai net ir tuo atveju, kai ši neįvykdo savųjų arba nevisiškai juos įvykdo;
- suteikia teisę dominuojančią derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai be silpnesniąją derybinę poziciją turinčios sutarties šalies sutikimo perleisti savo teises ir prievoles, atsirandančias iš sutarties, kai tai gali sumažinti silpnesniąją derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai teikiamas garantijas;
- panaikina arba suvaržo silpnesniąją derybinę poziciją turinčios sutarties šalies teisę pasinaudoti pažeistų teisių gynimo būdais (apriboja įrodymų panaudojimą, perkelia įrodinėjimo pareigą silpnesniąją derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai ir pan.).

Akivaizdu ir visuotinai pripažįstama, jog aukščiau išvardytos sąlygos (pateikiamas sąlygų sąrašas nėra baigtinis), dominuojančią derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai suteikdamos papildomas teises, iš esmės pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą bei silpnesniąją derybinę poziciją turinčios sutarties šalies teises ir interesus. Tokių sąlygų naudojimas prisijungimo būdu sudaromose sutartyse, be abejonės, yra nesąžiningas, todėl kiekvienos valstybės teisinėje sistemoje turi būti sukurtos teisinės priemonės, leidžiančios silpnesniąją derybinę poziciją turinčiai sutarties šaliai išvengti tokių sąlygų taikymo jos atžvilgiu. Pažymėtina, jog Lietuvos teisinėje sistemoje tokios teisinės priemonės yra realizuotos CK 6.188 straipsnyje.

4. PRISIJUNGIMO BŪDU SUDARYTOS SUTARTIES SĄLYGŲ VERTINIMAS

Kaip matome, Prisijungimo sutartis yra puiki terpė nesąžiningumui sutartiniuose santykiuose atsirasti, tačiau vien tik konstatavimas pagal aukščiau išskirtus požymius, jog sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu, daugelyje teisės sistemų negali būti laikomas pagrindu šios sutarties sąlygas teisine prasme laikyti neprivalomomis ar negaliojančiomis. Tiesa, užsienio teisės doktrina pateikia nuomonių, jog nustačius, kad sutartis sudaryta prisijungimo būdu, jos sąlygos *per se* turėtų būti laikomos neprivalomomis²⁵. Visgi, konstatavimas, jog sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu, daugelyje užsienio teisės sistemų yra tik pradžia analizės, kuria siekiama nustatyti, ar konkrečios sutarties sąlygos yra privalomai vykdytinos. Pavyzdžiui, Jungtinių Amerikos Valstijų, kurių teisinė sistema, kaip žinia, pasižymi tuo, jog numato bene didžiausią vartotojo apsaugą lyginant su kitų šalių teisinėmis sistemomis, teismai, konstatavę, jog sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu, taiko du metodus, kurių pagalba nustato, ar Prisijungimo sutarties sąlygos yra privalomai vykdytinos, ar ne²⁶:

1. Vertina, ar analizuojamos Prisijungimo sutarties sąlygos buvo tinkamai atskleistos prie sutarties prisijungiančiai sutarties šaliai.

Nustačius, jog atitinkama sutarties sąlyga prie sutarties prisijungiančiai sutarties šaliai nebuvo tinkamai atskleista (pvz. nėra nuorodos ant bilieto, kad kitoje jo pusėje yra atspausdintos standartinės sąlygos) pripažįstama, jog tokia sutarties sąlyga nėra privaloma prie sutarties prisijungusiai šaliai.

2. Analizuojamas Prisijungimo sutarties sąlygas vertina sąžiningumo požiūriu (Nesąžiningumo doktrina).

Nesąžiningumo doktrina yra pagrįsta šalių lygybės principu ir yra skirta užkirsti kelią sutarčių, kurios yra pernelyg engėjiškos vienos iš sutarties šalių požiūriu, privalomam vykdymui. Laikoma, jog nesąžiningumas susideda iš dviejų elementų – sutarties sąlygų, kurios yra pernelyg naudingos vienai iš sutarties šalių ir vienos iš sutarties šalių pasirinkimo dėl šių sutarties sąlygų trūkumo. Kitais žodžiais tariant, sutarties sąlygos nesąžiningumo nustatymas susideda iš dviejų etapų. Pirma, reikia nustatyti procesinį sutarties sąlygos nesąžiningumą, kuris atspindi sutarties sąlygos engėjiškumą ir netikėtumą, pasireiškiantį derybų ir pasirinkimo teisės trūkumu. Antra, reikia nustatyti materialinį sutarties sąlygos nesąžiningumą, kuris atspindi sutarties sąlygų pernelyg didelį palankumą vienai iš sutarties šalių. Pažymėtina, jog dauguma Jungtinių

²⁵ Rakoff, T.D. *Contracts of adhesion: An essay in reconstruction* – Harvard: University Press, 1983.

²⁶ Sierra David Sterkin. *Challenging adhesion contracts in California*. – San Francisco: Golden Gate university press, 2004, P.295.

Amerikos Valstijų teismų laikosi nuomonės, jog procesinis sutarties sąlygos nesąžiningumas yra preziumuojamas, jei konstatuojama, jog sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu.

Kaip matome, konstatavimas, jog sutartis sudaryta prisijungimo būdu, Jungtinių Amerikos Valstijų teismui leidžia eliminuoti vieną iš dviejų sutarties sąlygų pripažinimo neprivalomomis dėl jų nesąžiningumo etapų, kas vartotojų teisių apsaugos požiūriu vertintina neabejotinai teigiamai. Šio Jungtinių Amerikos Valstijų teismų požiūrio apraiškas, kaip pamatysime toliau šiame darbe, galime išvelgti ir Lietuvos Respublikos teisės normose, reglamentuojančiose teisinius santykius, atsirandančius Prisijungimo sutarčių pagrindu.

Konstatavimo, jog sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu, reikšmės analizę Lietuvos teisės sistemoje pradėkime dar kartą grįždami prie aukščiau išskirtų Prisijungimo sutarties požymių. Kaip žinome, tai, jog sutartis yra sudaryta standartinių sąlygų pagrindu ir tai, jog šių sąlygų parengimui negalėjo daryti įtakos prisijungiančioji sutarties šalis yra vieni iš keleto požymių, leidžiančių manyti, jog sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu. Iš to galime padaryti paprastą išvadą, jog nustatę faktą, kad sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu, automatiškai konstatuojame dar du faktus – kad sutartis sudaryta standartinių sąlygų pagrindu ir kad prisijungiančioji sutarties šalis negalėjo daryti įtakos šių sąlygų parengimui. Ši išvada padės geriau suprasti konstatavimo, kad sutartis sudaryta prisijungimo būdu, reikšmę Lietuvos teisės sistemoje, kuri ir analizuojama toliau.

CK 6.185 str. 2 d. numato, jog: „Sutarties standartinės sąlygos privalomos kitai šaliai tik tuo atveju, jeigu jai buvo sudaryta tinkama galimybė su jomis susipažinti“. Komentuojamas CK straipsnis nurodo, jog konstatavus, kad sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu, prie sutarties prisijungusiai šaliai Prisijungimo sutarties standartinės sąlygos privalomos tik tuo atveju, jeigu jai buvo sudaryta tinkama galimybė su jomis susipažinti, t.y. egzistuoja procesinis sąžiningumas. „Tokia taisyklė nustatyta atsižvelgiant į sutarties prigimtį – sutartis yra šalių susitarimas. Todėl šalims yra privaloma tik tai, dėl ko jos susitarė. Šaliai negalima primesti to, apie ką ji nebuvo informuota ir dėl ko neturėjo galimybės išreikšti savo nuomonės, t.y. sutarties sudarymo procesas turi būti sąžiningas. Prieš šalį negali būti panaudotos standartinės sutarties sąlygos, su kuriomis nebuvo sudaryta galimybė tinkamai susipažinti“²⁷. Tokiu atveju yra galimos kelios situacijos. Pirma, CK 6.186 str. 1 d. numato, jog: „Negalioja netikėtos (siurprizinės) sutarčių standartinės sąlygos, t.y. tokios, kurių kita šalis negalėjo protingai tikėtis būsiant sutartyje.“ Taigi

²⁷ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). – Vilnius: Justitia, 2003, P. 233.

šalis, kuriai nebuvo sudaryta tinkama galimybė susipažinti su standartinėmis sąlygomis, gali reikalauti pripažinti visą sutartį ar jos dalį negaliojančia, nes sudarytą suklydus ar esant apgaulėi (CK 1.90 – 1.91 str.). Antra, šalys, būdamos suinteresuotos išsaugoti sutartį, gali susitarti dėl tų sąlygų sudarydamos papildomą sutartį. Trečia, sutartis, galinti galioti ir be tų sąlygų, galioja be jų. Ketvirta, suinteresuota šalis gali kreiptis į teismą ir prašyti užpildyti sutarties spragas, atsiradusias dėl to, kad negalima panaudoti standartinių sutarties sąlygų. Penkta, CK 6.186 str. 3 d. numato, jog: "Pagal kitos šalies pasiūlytas standartines sąlygas sudariusi sutartį prisijungimo būdu šalis turi teisę reikalauti ją nutraukti ar pakeisti, jeigu sutarties standartinės sąlygos, nors ir neprieštarauja įstatymams, tačiau atima iš jos paprastai tokios rūšies sutarčių suteikiamas teisės ar galimybės, panaikina ar apriboja sutarties standartines sąlygas parengusios šalies civilinę atsakomybę arba nustato sutarties šalių lygybės bei jų interesų pusiausvyros principus pažeidžiančias sąlygas, arba prieštarauja protingumo, sąžiningumo ar teisingumo kriterijams". Taigi, šalis, kuriai nebuvo sudaryta galimybė tinkamai susipažinti su standartinėmis sutarties sąlygomis, gali kreiptis į teismą ir prašyti pakeisti tas standartines sutarties sąlygas, kurias akivaizdžiai nesąžiningos ir neteisingos. Šešta, CK 6.188 str. pagrindu vartotojas turi teisę teismo tvarka reikalauti pripažinti negaliojančiomis nesąžiningas, t.y. kurios iš esmės pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą bei vartotojo teises ir interesus, vartojimo sutarties, sudarytos prisijungimo būdu, sąlygas.

Kaip matome, CK normos numato net kelis apsaugos nuo nesąžiningų Prisijungimo sutarčių sąlygų privalomo taikymo būdus, todėl norminiu požiūriu, t.y. vertinant norminio teisinio reglamentavimo pakankamumą, Lietuvos teisinę sistemą būtų galima laikyti kaip suteikiančią pakankamai teisinių priemonių, leidžiančių asmenims išvengti privalomo sutarčių, sudarytų nesąžiningomis sąlygomis, vykdymo.

Konstatavimas, jog sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu yra taip pat reikšmingas aiškinant sutartį. CK 6.193 str. 4 d. numato, jog: „Kai abejojama dėl sutarties sąlygų, jos aiškinamos tas sąlygas pasiūliusios šalies nenaudai ir jas priėmusios šalies naudai. Visais atvejais sutarties sąlygos turi būti aiškinamos vartotojo naudai ir sutartį prisijungimo būdu sudariusios šalies naudai“. Minėtame CK straipsnyje įtvirtintos taisyklės, jog Prisijungimo sutarties sąlygos aiškinamos prie sutarties prisijungusios šalies naudai, laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje. Byloje „Vladimir Abramov prieš UAB draudimo kompanija „Lindra““ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog: „CK 6.193 straipsnio 4 dalis nustato, kad visais atvejais sutarties sąlygos turi būti aiškinamos vartotojų naudai ir sutartį prisijungimo būdu sudariusios šalies naudai. Atsižvelgiant į tai, kad šioje byloje stipresniajai šaliai - draudikui - draudimo veikla yra profesinė veikla, jam keliami didesni reikalavimai, taikoma griežtesni sutartinės

atsakomybės kriterijai, nei kitai draudimo sutarties šaliai. Atsakovas nuolat dalyvaudamas draudimo santykiuose, turi didelę šių santykių patirtį, jam suteikta teisė parengti standartines sutarties sąlygas, todėl jam tenka ir pareiga užtikrinti sutarties sąlygų teisinį apibrėžtumą, jų suderinamumą. Ieškovas nesiverčia draudimo veikla, jis sudarė draudimo sutartį standartinėmis sąlygomis prisijungimo būdu, todėl esantys sutartyje teisiniai neaiškumai bei galimi prieštaravimai tarp sutarties sąlygų aiškintini ieškovo naudai.“²⁸. Byloje „M. Dubauskaitė prieš UAB „Baltijos garantas““ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat nurodė, jog: „Draudimo sutartis sudaroma standartinių sutarties sąlygų - draudimo rūšies taisyklių pagrindu prisijungimo būdu. Draudimo rūšies taisyklėse, be kitų reikalavimų, turi būti numatyta draudiminiai ir nedraudiminiai įvykiai. Nedraudiminiai įvykiai yra esminė draudimo sutarties sąlyga, todėl nedraudiminiai įvykiai jose turi būti apibrėžti aiškiai ir nedviprasmiškai, o esant abejonėms, draudimo sutarties sąlygos turi būti aiškinamos sutartį prisijungimo būdu sudariusios šalies naudai (CK 6.193 str. 4 d.).“²⁹.

Prieš tolimesnę konstatavimo, kad sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu, reikšmės analizę reikėtų pažymėti, jog konstatavimas, kad sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu, Lietuvos teisės sistemoje yra skirtingai reikšmingas priklausomai ir nuo to, kas yra prie sutarties prisijungiančioji šalis, t.y. silpnesniąją derybinę poziciją turinti sutarties šalis – vartotojas ar komerciniais, profesiniais interesais veikiantis ūkio subjektas.

4.1. Konstatavimo, jog sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu reikšmė, kai prisijungiančioji sutarties šalis yra vartotojas

CK 6.188 str. 2 d. numato, jog: „Nesažiningomis laikomos vartojimo sutarčių sąlygos, kurios šalių nebuvo individualiai aptartos, jeigu jos iš esmės pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą bei vartotojo teises ir interesus <...>“. Kaip matome iš šios normos, procedūra, kurios metu teismas nusprendžia, kad atitinkama vartojimo sutarties sąlyga yra nesažininga ir turi būti pripažinta negaliojančia, susideda iš dviejų etapų:

Pirma, vertinama, ar atitinkama vartojimo sutarties sąlyga buvo aptarta individualiai, t.y. nustatinėjama, ar vartojimo sutarties sudarymo procedūra buvo sąžininga (toliau – procedūrinis sąžiningumas);

²⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 5 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-250/2004.

²⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 2 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-1445/2002.

Antra, vertinama, ar atitinkama vartojimo sutarties sąlyga iš esmės pažeidžia šalių teisių pusiausvyrą bei vartotojo teises ir interesus, t.y. vertinamas vartojimo sutarties materialinių normų sąžiningumas (toliau – materialinis sąžiningumas).

CK 6.188 str. 4 d. numato, jog: „ Pagal šio straipsnio 2 dalį individualiai neaptartomis laikomos sąlygos, kurių parengimui negalėjo daryti įtakos vartotojas, ypač jeigu tokios sąlygos nustatytos iš anksto pardavėjo ar paslaugų teikėjo parengtoje standartinėje sutartyje. Jeigu iš anksto parengtoje standartinėje sutartyje tam tikros sąlygos buvo aptartos individualiai, šio straipsnio taisyklės taikomos kitoms tokios sutarties sąlygoms. Pareiga įrodyti, kad tam tikra sutarties sąlyga buvo aptarta individualiai, tenka pardavėjui ar paslaugų teikėjui“. CK 6.188 str. 5 d. numato, jog: “Ar sutarties sąlyga nesąžininga, turi būti vertinama atsižvelgiant į sutartyje numatytų prekių ar paslaugų prigimtį bei visas sutarties sudarymo metu buvusias ir jos sudarymui turėjusias įtakos aplinkybes ir visas kitas tos sutarties ar kitos sutarties, nuo kurios ji priklauso, sąlygas. Sutarties dalyką apibūdinančios sąlygos, taip pat su parduotos prekės ar suteiktos paslaugos ir jų kainos atitikimu susijusios sąlygos neturi būti vertinamos nesąžiningumo požiūriu (t.y. netaikomos šio straipsnio 1 ir 2 dalių normos), jeigu jos išreikštos aiškiai ir suprantamai.“

Iš to, kas išdėstyta, galėtume daryti išvadą, jog tuo atveju, kai prie sutarties prisijungiančioji sutarties šalis yra vartotojas, konstatavimas, jog sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu, turėtų leisti teismui automatiškai laikyti, jei dominuojančią derybinę poziciją turinti sutarties šalis neįrodinėja priešingai, kad ginčijama sutarties sąlyga nėra aptarta individualiai, t.y. egzistuoja procesinis nesąžiningumas, ir pereiti prie kito sutarties sąlygos pripažinimo negaliojančia etapo – vertinimo, ar individualiai neaptarta sąlyga iš esmės pažeidžia šalių teisių pusiausvyrą bei vartotojo teises ir interesus, t.y. materialinio sąžiningumo analizės. Kitais žodžiais tariant, siekiant užtikrinti kuo didesnę vartotojo teisių apsaugą, CK 6.188 str. 4 d. nurodytą teisės normą, jog :“ <..> individualiai neaptartomis laikomos sąlygos, kurių parengimui negalėjo daryti įtakos vartotojas, ypač jeigu tokios sąlygos nustatytos iš anksto pardavėjo ar paslaugų teikėjo parengtoje standartinėje sutartyje“, reikėtų vertinti kaip taisyklę, kuri nurodo, jog vartojimo sutartis yra automatiškai laikoma procesiškai nesąžininga, jei konstatuojama, jog ji yra sudaryta prisijungimo būdu. Pastebėtina, jog toks CK 6.188 str. 4 d. interpretavimas yra identiškas aukščiau minėtam Jungtinių Amerikos Valstijų teismų požiūriui taikant Nesąžiningumo doktriną, kai procedūrinis sutarties sąlygos nesąžiningumas yra preziumuojamas, jei sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu.

Siekdami visapusiškesnio padarytos išvados ištyrimo, paanalizuokime, kokios pozicijos šiuo klausimu laikosi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje. Lietuvos Aukščiausiasis

Teismas byloje „Vladimir Abramov prieš UAB draudimo kompanija „Lindra““ konstatavo, jog: „Draudimo sutarties šalys paprastai nesideri dėl sutarties sąlygų, nes jas, kaip standartines, parengia draudikas, o draudėjas apsisprendžia: sudaryti sutartį pagal šias sąlygas ar ne, t.y. sutartis sudaroma prisijungimo būdu (CK 6.160 straipsnio 2 dalis, 6.185 straipsnio 1 dalis). Draudimo sutarties specifika, pasireiškianti draudiko teise atitinkamos draudimo rūšies taisyklėse vienašališkai nustatyti sutarties sąlygas, įpareigoja draudiką kitai šaliai – draudėjui tinkamai atskleisti šias standartines sutarties sąlygas. Kaip bet kurių sutartinių santykių, taip ir draudimo teisinių santykių šalims privalomos yra tos sąlygos, kurių laikytis jos aiškiai susitarė. Išvada, kad draudėjas sutiko laikytis tam tikrų sąlygų, galima padaryti tik tuo atveju, jeigu jis su tomis sąlygomis susipažino arba turėjo protingą galimybę susipažinti ir aiškiai, įstatymo nustatyta forma išreiškė savo sutikimą. CK 6.989 straipsnio 1 dalis nustato, kad draudimo sutarties forma turi būti rašytinė, todėl visos sutarties sąlygos turi būti įtrauktos į rašytinės sutarties tekstą arba į jos priedą. <...> Nagrinėjamoje byloje draudikas teigė, kad būtina 2002 m. gegužės 17 d. draudimo sutarties su ieškovu sudarymo sąlyga buvo apsaugos signalizacijos sistemos įrengimas patalpose <...>. Namų turto draudimo taisyklių 36 punktą, kurio pažeidimą nurodė draudikas, nustatė draudėjui pareigą prieš sudarant draudimo sutartį informuoti draudiką apie visas aplinkybes, galinčias turėti esminės įtakos draudimo įvykio atsitikimo tikimybei, galimų nuostolių dydžiui, jeigu tos aplinkybės nėra ir neturi būti žinomos draudikui, o šio punkto f papunktis kaip vieną esminių aplinkybių, apie kurias draudėjas privalo informuoti draudiką, nurodo turto saugojimo sąlygas. <...> Akivaizdu, kad visiškai nepagrįstas yra kasatoriaus argumentas, jog draudimo taisyklių 36 punkto f papunkčio pagrindu ieškovas privalėjo informuoti apie turto saugojimo sąlygas... <...> Draudikas nereikalavo informacijos iš draudėjo apie signalizacijos įvedimą ir jos naudojimo sąlygas. Apie veikiančios apsaugos signalizacijos būtinumą kaip draudimo sutarties sudarymo sąlygą draudėjas nebuvo informuotas nei raštu, nei žodžiu. <...> Kolegija konstatuoja, kad tais atvejais, kai pagrindas atleisti draudiką nuo draudimo išmokos mokėjimo yra konkrečių sutarties sąlygų nesilaikymas, teismas, nagrinėdamas ginčus dėl atsisakymo mokėti draudimo išmokas, turi nustatyti, ar šias sąlygas draudikas tinkamai atskleidė, ar draudėjas su jomis sutiko ir žinojo jų nesilaikymo pasekmes. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad draudikas, apibrėždamas turto saugojimo sąlygas, neatskleidė sąlygos, jog turto apsaugai būtinas patalpų apsaugos signalizacijos veikimas, o šios sąlygos nesilaikius ir draudėjui patyrus žalą, draudikas atleidžiamas nuo pareigos ją atlyginti. <...> Nesant aiškiai nustatytų įpareigojimų draudėjui laikytis tam tikrų apdrausto turto apsaugos reikalavimų, draudėjas negali būti laikomas atsakingu už jų nesilaikymą. Priešingas sutarties sąlygų aiškinimas neatitiktų CK 6.193 straipsnio 1 dalies reikalavimo sutartis aiškinti

sąžiningai, leistų draudikui nukrypti nuo jo paties nustatytų sutarties sąlygų, vienašališkai keisti sutartimi prisiimtus įsipareigojimus sau naudinga linkme, o tai prieštarautų anksčiau minėtiems civilinių santykių subjektų lygiateisiškumo, sutarties laisvės, teisinio apibrėžtumo, teisėtų lūkesčių principams.,³⁰.

Kaip matome iš cituojamos nutarties konstatuojamosios dalies, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, konstatavęs, jog ginčo vartojimo sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu, laikė, jog ginčijama vartojimo sutarties sąlyga nėra individualiai aptarta, t.y. konstatavo procesinį nesąžiningumą, ir klausimą, ar atitinkama sutarties sąlyga buvo tinkamai atskleista, analizavo dėl to, jog draudimo kompanija, t.y. dominuojančią derybinę poziciją turinti sutarties šalis, įrodinėjo, jog savo pareigą tinkamai atskleisti vartojimo sutarties sąlygas įvykdė. Teismas, nustatęs, kad draudimo kompanijos argumentai, jog ji tinkamai įvykdė pareigą atskleisti vartojimo sutarties sąlygas, nepagrįsti, toliau laikėsi pozicijos, jog vartojimo sutarties sąlyga yra procesiškai nesąžininga ir nagrinėjo klausimą dėl atitinkamos sąlygos materialinio sąžiningumo.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje „I.J prieš uždarają akcinę draudimo bendrovę „Baltikums draudimas““ konstatavo, jog: „Draudimo sutarties šalys paprastai nesidera dėl sutarties sąlygų, nes jas, kaip standartines, parengia draudikas, t.y. sutartis sudaroma prisijungimo būdu (CK 6.160 straipsnio 2 dalis, 6.185 straipsnio 1 dalis). Draudimo sutarties specifika, pasireiškianti draudiko teise vienašališkai nustatyti sutarties sąlygas, įpareigoja draudiką kitai šaliai - draudėjui tinkamai atskleisti standartines sutarties sąlygas. Sudarydamos draudimo sutartį abi jos šalys privalo atskleisti viena kitai esminę reikšmę turinčią informaciją, kuria disponuojant kiekviena iš šalių galėtų objektyviai apsispręsti dėl sutarties sudarymo. Sudarant sutartį prisijungimo būdu standartinės sutarties sąlygos yra privalomos kitai šaliai tik tuo atveju, jeigu standartines sutarties sąlygas parengusi šalis tinkamai jas atskleidė, t. y. sudarė protingą galimybę kitai šaliai susipažinti su standartinėmis sutarties sąlygomis. <...> Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad šalys 2004 m. gruodžio 9 d. sudarė ieškovei priklausančio automobilio „Audi A6“ (duomenys neskelbtini) kasko draudimo sutartį. <...> Byloje nustatyta, kad ieškovei, prieš sudarant draudimo sutartį, buvo pateiktas prašymas-anketa (T. 1, b. l. 85) ir ieškovė savo parašu patvirtino standartinę sąlygą, jog yra du originalūs automobilio degimo rakteliai. Bylos duomenys neigalina pripažinti, kad ieškovei nebuvo sudaryta protinga galimybė susipažinti su minėta sąlyga. Dėl to teisėjų kolegija sprendžia, kad ieškovė buvo tinkamai supažindinta su minėta sąlyga (CK 6.185 straipsnio 2 dalis). Nagrinėjamoje byloje nėra sprendžiamas klausimas dėl sąžiningumo kriterijams prieštaraujančių vartojimo sutarties sąlygų

³⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 5 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-250/2004.

pripažinimo negaliojančiomis, todėl, teisėjų kolegijos vertinimu, CK 6.188 straipsnio 4 dalies nuostatos netaikytinos.<... >“³¹.

Iš pateiktos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarties ištraukos akivaizdu, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje laikėsi pozicijos, kad nesant įrodymų, jog vartotojas nebuvo tinkamai supažindintas su vartojimo sutarties sąlygomis, reikėtų laikyti, jog vartojimo sutartis yra procesiškai sąžininga.

Pastebėtina tai, jog šioje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikydamasis pozicijos, jog faktas, kad vartojimo sutartis sudaryta prisijungimo būdu, neturi jokios reikšmės konstatuojant procesinį nesąžiningumą byloje, konstatavo, jog: *„Bylos duomenys neįgalina pripažinti, kad ieškovei nebuvo sudaryta protinga galimybė susipažinti su minėta sąlyga. Dėl to teisėjų kolegija sprendžia, kad ieškovė buvo tinkamai supažindinta su minėta sąlyga (CK 6.185 straipsnio 2 dalis)“*, kas nevisiškai derinasi su CK 6.188 str. 4 d. įtvirtinta prezumpcija, kad vartojimo sutarties sąlygos nebuvo individualiai aptartos, kol nėra įrodyta priešingai.

Kaip matome, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nėra vieningos pozicijos, ar vartojimo sutarties sudarymas prisijungimo būdu suponuoja procesinį šios sutarties nesąžiningumą ar visgi konstatavimas, jog vartojimo sutartis sudaryta prisijungimo būdu, neturi jokios reikšmės konstatuojant procesinį nesąžiningumą. Visgi, atsižvelgiant į poreikį ginti vartotoją, kaip silpnesniąją sutarties šalį, ir tokį gynimą padaryti kuo efektyvesnį, taip pat į CK 6.188 str. 4 d., Lietuvos Respublikos teismai turėtų laikytis pozicijos, jog vartojimo sutartis automatiškai yra laikoma procesiškai nesąžininga, jei konstatuojama, jog ji yra sudaryta prisijungimo būdu, ir klausimą dėl sutarties procesinio sąžiningumo kelti tik tada, kai tai įrodinėtų prisijungimo būdu sudarytos vartojimo sutarties standartines sąlygas parengusi sutarties šalis.

4.2. Konstatavimo, jog sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu reikšmė, kai prisijungiančioji sutarties šalis yra komerciniais ar profesiniais interesais veikiantis ūkio subjektas

Konstatavimas, jog sutartis sudaryta prisijungimo būdu, yra mažiau reikšmingas tuo atveju, kai prie Prisijungimo sutarties prisijungiant šalis yra juridinis asmuo (verslininkas) arba fizinis asmuo, užsiimantis verslu ar profesine veikla. Kuomet Prisijungimo sutartis yra komercinė, t.y. prisijungiančioji prie sutarties šalis yra komerciniais ar profesiniais interesais veikiantis ūkio

³¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-516/2006.

subjektas, negali būti taikoma aukščiau minėta taisyklė, jog sutartis automatiškai yra laikoma procesiškai nesąžininga prisijungiančiosios šalies atžvilgiu, jei konstatuojama, jog ji yra sudaryta prisijungimo būdu. Tuo atveju, kai sutartis yra komercinė, procesinio sąžiningumo klausimas turi būti analizuojamas kiekvienu konkrečiu atveju, nors bendroji taisyklė, su žemiau aptariamomis išimtimis, jog procesinę sutarties sąžiningumą turi įrodyti standartines sutarties sąlygas parengusi šalis, išlieka. Tokio skirtingo teisinio reguliavimo priežastis yra ta, jog komerciniais ar profesiniais interesais veikiantis ūkio subjektas, nors ir prisijungiantis prie standartinių sutarties sąlygų, nėra laikomas ekonomiškai silpnesne sutarties šalimi, kaip tai yra vartojimo sutarties atveju.

Tai, jog Prisijungimo sutartims, kurių šalys yra įmonės (verslininkai), negali būti taikoma aukščiau paminėta taisyklė patvirtina ir CK 6.185 str. 3 d.: „Kai abi sutarties šalys yra įmonės (verslininkai), laikoma, kad šio straipsnio 2 dalyje numatyta supažindinimo pareiga tinkamai įvykdyta, jeigu:

1) sutarties standartines sąlygas parengusi šalis įteikia jas kitai šaliai raštu iki sutarties pasirašymo ar ją pasirašant;

2) iki sutarties pasirašymo praneša kitai šaliai, kad sutartis bus sudaroma pagal sutarties standartines sąlygas, su kuriomis kita šalis gali susipažinti standartines sąlygas parengusios šalies nurodytoje vietoje;

3) pasiūlo kitai šaliai jei ši pageidautų, atsiųsti tų sąlygų kopiją“.

Kaip matome, komentuojama norma ne tik neleidžia automatiškai konstatuoti, jog prisijungimo būdu sudaryta sutartis automatiškai laikytina procesiškai nesąžininga, bet ir nurodo tris atvejus, kuriais laikoma, jog Prisijungimo sutartis yra procesiškai sąžininga, kol neįrodyta priešingai:

Pirma, standartines sutarties sąlygas jas parengusi sutarties šalis kaip atskirą dokumentą arba įtrauktas į ofertą ar sutarties projektą pateikia prieš sudarant sutartį arba ją sudarant ir nurodo, jog jos yra standartinės, todėl derybos dėl jų negalimos.

Antra, prieš sudarant sutartį, šalis, naudojanti standartines sąlygas, informuoja kitą šalį, kad sutartis sudaroma pagal standartines sąlygas, ir nurodo, kur galima su jomis susipažinti (pvz., oferteje nurodoma, kad sutartis sudaroma pagal standartines sutarties sąlygas, kurios yra viešai paskelbtos tam tikrame leidinyje arba šalies buveinėje ir pan.).

Trečia, prieš sudarant sutartį šalis pasiūlo kitai šaliai, jeigu ši pageidauja, atsiųsti standartinių sutarties sąlygų kopiją (pvz., oferteje nurodoma, kad pageidaujant standartinės sutarties sąlygos šaliai bus atsiųstos). Jeigu kitai šaliai buvo sudaryta galimybė susipažinti su standartinėmis sąlygomis bent vienu iš nurodytų būdų, pripažįstama, kad šalis, naudojanti standartines sutarties

sąlygas, savo pareigą suteikti tinkamą galimybę prie sutarties prisijungiančiai šaliai susipažinti su standartinėmis sutarties sąlygomis įvykdė tinkamai, t.y. procesinis nesąžiningumas neegzistuoja.

Taigi, tuo atveju, jei egzistuoja bent viena iš CK 6.185 str. 3 d. nurodytų aplinkybių, Prisijungimo sutartyje preziumuojama, kad sutarties standartines sąlygas parengusi šalis tinkamai įvykdė savo pareigą su standartinėmis sutarties sąlygomis tinkamai supažindinti prie sutarties prisijungiančią šalį ir pareiga įrodyti, kad yra kitaip, perkeliama prie sutarties prisijungiančiai šaliai. Tik tuo atveju, jei nėra nei vienos iš CK 6.185 str. 3 d. nurodytų aplinkybių, grįžtama prie bendrosios taisyklės, jog tuo atveju, kai sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu, laikoma, jog ji yra procesiškai nesąžininga, kol neįrodyta priešingai. Tiesa, net ir tokiu atveju, procesinis sąžiningumas Prisijungimo sutartyje negali būti konstatuojamas automatiškai, jei sutarties standartines sąlygas parengusi sutarties šalis neįrodinėja sutarties procesinio sąžiningumo. Tik išanalizavus, jog nėra kitų aplinkybių, leidžiančių sutartį laikyti procesiškai sąžininga, galima konstatuoti, jog sutarties standartines sąlygas parengusi šalis netinkamai įvykdė savo pareigą su standartinėmis sutarties sąlygomis tinkamai supažindinti prie sutarties prisijungiančią šalį.

Tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje. Byloje UAB „Pozicija“ prieš AB „Lietuvos draudimas“ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog: *„Sudarant sutartį prisijungimo būdu, standartinės sutarties sąlygos yra privalomos kitai šaliai tik tuo atveju, jeigu standartines sutarties sąlygas parengusi šalis tinkamai jas atskleidė, t.y. sudarė protingą galimybę kitai šaliai susipažinti su standartinėmis sutarties sąlygomis. Kad kitai šaliai buvo suteikta protinga galimybė susipažinti su standartinėmis sutarties sąlygomis, gali būti pripažįstama tik tada, jeigu jos visos yra įtrauktos į rašytinės sutarties tekstą arba pateiktos kaip sutarties priedas atskirame dokumente, atsiųstos kitai šaliai iki sutarties pasirašymo arba pateiktos susipažinti sutarties pasirašymo metu. Jeigu standartines sutarties sąlygas parengusi šalis to nepadarė, tai negalima pripažinti esant pakankamai įrodymų, kad kita šalis išreiškė savo valią dėl standartinių sutarties sąlygų. Tokiu atveju negalima pripažinti, kad šalys dėl jų susitarė, taigi negalima ir pripažinti, kad standartinės sąlygos, dėl kurių atskleidimo kitai sutarties šaliai sutarties sudarymo metu kyla abejonių, yra sudėtinė sutarties dalis. Dėl šios priežasties šalis, parengusi standartines sutarties sąlygas, negali jomis remtis, nes kitai šaliai negali būti privaloma tai, dėl ko nebuvo išreikšta jos valia. Aplinkybę, kad kita šalis buvo tinkamai supažindinta su standartinėmis sutarties sąlygomis, privalo įrodyti standartines sąlygas parengusi šalis. <...> Taigi, draudimo įmonė turi pateikti įrodymus, neabejotinai patvirtinančius, kad ji šią pareigą tinkamai įvykdė. Kaip matyti iš bylos medžiagos, atsakovas šios pareigos tinkamai neįvykdė: draudimo poliso antroje pusėje Taisyklių 16 straipsnio 3 punktą nenurodytas (b.l.6). Byloje taip pat nėra įrodymų, patvirtinančių, kad sudarant*

draudimo sutartį ieškoviui buvo pateikta Taisyklių kopija ar ieškovas kitokiu būdu buvo tinkamai supažindintas su Taisyklių 16 punkto 3 dalimi, šalinančia draudiko atsakomybę. Ta aplinkybė, kad draudimo polise yra įrašas, jog draudėjui žinomos draudimo taisyklės Nr. 021, ir draudėjo atstovo parašas, nesant jokių kitų įrodymų, patvirtinančių, kad draudikas tinkamai jį supažindino su Taisyklėmis, nėra pakankamas įrodymas, kad draudėjui tikrai buvo tinkamai atskleistas Taisyklių turinys. Įvertinusi šias aplinkybes, teisėjų kolegija konstatuoja, kad atsakovas negali remtis Taisyklių 16 punkto 3 dalimi, nes ši sąlyga, kaip esminė sutarties sąlyga, nebuvo tinkamai atskleista ieškoviui ir ieškovas dėl jos neišreiškė savo valios. Teisėjų kolegija, remdamasi išdėstytais argumentais, konstatuoja, kad tais atvejais, kai sutartis sudaroma prisijungimo būdu pagal vienos šalies parengtas standartines sutarties sąlygas, šios sąlygos yra sudėtinė sutarties dalimi ir privalomos kitai šaliai tik tuo atveju, jeigu standartines sutarties sąlygas parengusi šalis tinkamai supažindino su jomis kitą šalį. Aplinkybę, kad su standartinėmis sutarties sąlygomis kita sutarties šalis buvo tinkamai supažindinta, turi įrodyti standartines sutarties sąlygas parengusi šalis.”³².

Kaip matome, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas analizuojamoje byloje visų pirma patikrino, ar nėra aplinkybių, numatytų CK 6.185 str. 3 d., kurios leidžia sutartį laikyti procesiškai sąžininga. Konstatavęs, jog tokių aplinkybių nėra, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, sutarties standartines sąlygas parengusiai sutarties šaliai neįrodinėjant procesinio sąžiningumo, toliau analizavo, ar nėra kitų aplinkybių, leidžiančių sutartį laikyti procesiškai sąžininga. Ir tik nustatęs, kad tokių aplinkybių nėra, konstatavo, jog sutartis yra procesiškai nesąžininga.

³² LAT CBS teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 3 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-486/2000.

PABAIGA

Atlikus Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktų, reglamentuojančių sutarčių sudarymą prisijungimo būdu, teismų praktikos, skirtingų tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslininkų idėjų šiuo klausimu analizę, taip pat naudojant kitus teorinius ir empirinius tyrimo metodus, šiame magistro baigiamajame darbe atskleistos Prisijungimo sutarties, kaip atskiros sutarties rūšies, atsiradimo priežastys ir prigimtis, išanalizuoti ir išskirti sąlyginiai Prisijungimo sutarties požymiai, leidžiantys identifikuoti Prisijungimo sutartį bei atskirti ją nuo derybų būdu sudaromos sutarties, pateikiama aiški ir Prisijungimo sutarties esmę atskleidžianti Prisijungimo sutarties samprata, įvardintos ir aptartos sutartinės priemonės, kurios dažniausiai naudojamos nesąžiningumui Prisijungimo sutartyje sukurti, išanalizuotos pagrindinės teisės normos, reglamentuojančios civilinius teisinius santykius, susiklostančius Prisijungimo sutarties pagrindu, nustatytos prisijungimo būdu sudarytų sutarčių sąlygų vertinimo tendencijos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, įvertinti pozityvūs ir negatyvūs formuojamos praktikos momentai. Taigi, įgyvendinti visi šiam magistrui darbu kelti uždaviniai, atsakyta į kiekvieną išsikeltą klausimą ir juos išsprendus, šio darbo tikslas buvo pasiektas. Naudojant mokslinius metodus, buvo atlikta išsami analizė, gauti rezultatai, kurių pagrindu galima teigti, jog su tam tikromis išlygomis pasitvirtino iškelta šio darbo mokslinė hipotezė - vertinant norminio teisinio reglamentavimo pakankamumą, Lietuvos teisinę sistemą būtų galima laikyti kaip suteikiančią pakankamai teisinių priemonių, leidžiančių asmenims išvengti privalomo sutarčių, sudarytų nesąžiningomis sąlygomis, vykdymo, o Lietuvos Respublikos teismai neleidžia privalomai vykdyti nesąžiningų Prisijungimo sutarties sąlygų, nors teismų praktika Prisijungimo sutarties procesinio sąžiningumo vertinimo požiūriu ir tobulintina.

Žinoma, visi su prisijungimo sutartimi susiję probleminiai klausimai šiuo magistrui darbu nebuvo išspręsti. Akivaizdu, kad specialios analizės reikalauja Prisijungimo sutarties pripažinimo negaliojančia, nes esant sudarytą suklydus ar esant apgaulei, klausimai. Taip pat reikalinga detalesnė tinkamo informavimo pareigos analizė ir kt. Dėl ribotos darbo apimties minėti klausimai šiame magistrui darbe nebuvo išsamiau analizuoti. Nepaisant to, pažymėtina, jog šiam magistrui baigiamajam darbu kelti uždaviniai buvo įgyvendinti, pagrindiniai probleminiai klausimai buvo pakankamai išsamiai išanalizuoti ir atsakyti, kad būtų galima suformuluoti toliau pateikiamas apibrėžtas išvadas.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Nei Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, nei kituose teisės aktuose, nei teismų praktikoje nėra pateikiami Prisijungimo sutarties požymiai, iš ko seka, jog identifikuoti, kokia sutartis yra sudaryta derybų būdu, o kokia prisijungimo būdu yra pakankamai sudėtinga. Esant poreikiui suformuluoti kriterijus, kuriais vadovaujantis būtų galima identifikuoti Prisijungimo sutartį, galime išskirti šiuos sąlyginius Prisijungimo sutarties požymius:
 - Sutarties rengėjas tenkina masinį prekių ar paslaugų poreikį ir turi rinkos galią atitinkamoje rinkoje;
 - Sutartis yra parengta ne individualiam, o daugkartiniam naudojimui;
 - Sutartis sudaryta standartinių sąlygų pagrindu;
 - Sutarties šalių derybinė galia yra nevienoda;
 - Sutarties rengėjas yra dominuojančią derybinę poziciją galią turinti sutarties šalis;
 - Sutartis sudaroma priimk-arba-atsisakyk principo pagrindu.
2. Nei Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, nei kituose teisės aktuose, nei teismų praktikoje nėra pateikiama prijungimo sutarties sąvoka, kas taip pat, kaip ir Prisijungimo sutarties požymių neišskyrimas, praktikoje apsunkina galimybes identifikuoti, kokia sutartis yra sudaryta derybų būdu, o kokia - prisijungimo būdu. Esant poreikiui, galima išskirti tokia Prisijungimo sutarties esmę atskleidžiančią Prisijungimo sutarties sąvoką. **Prisijungimo sutartis** – nevienodą derybinę poziciją turinčių asmenų sutartis, kai derybos dėl sutarties sąlygų nevyksta, nes standartines jos sąlygas yra parengusi dominuojančią derybinę poziciją turinti sutarties šalis, o kita sutarties šalis turi tik dvi galimybes – sudaryti sutartį parengtomis standartinėmis sąlygomis arba jos nesudaryti.
3. Dažniausiai praktikoje pasitaikančios sutartinės priemonės, kurios naudojamos turimai dominuojančiai derybinei pozicijai išnaudoti ir taip nesąžiningumui Prisijungimo sutartyje sukurti, yra atsakomybės išlygų ar sutarties sąlygų, suteikiančių papildomas teises dominuojančią derybinę galią turinčiai sutarties šaliai, numatymas, arbitražinis susitarimas.
4. Prisijungimo sutartis yra puiki terpė nesąžiningumui sutartiniuose santykiuose atsirasti, tačiau vien tik konstatavimas, jog sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu, tiek pagal Lietuvos, tiek pagal užsienio valstybių teisės sistemas negali būti laikomas pagrindu šios sutarties sąlygas teisine prasme automatiškai laikyti neprivalomomis ar negaliojančiomis.

5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas numato net kelis apsaugos nuo nesąžiningų Prisijungimo sutarčių sąlygų privalomo taikymo būdus, todėl, vertinant norminio teisinio reglamentavimo pakankamumą, Lietuvos teisinę sistemą būtų galima laikyti kaip suteikiančią pakankamai teisinių priemonių, leidžiančių asmenims išvengti privalomo sutarčių, sudarytų nesąžiningomis sąlygomis, vykdymo.
6. Konstatavimas, kad sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu, Lietuvos teisės sistemoje yra skirtingai reikšmingas priklausomai ir nuo to, kas yra prie sutarties prisijungiančioji šalis, t.y. silpnesniąją derybinę poziciją turinti sutarties šalis – vartotojas ar komerciniais, profesiniais interesais veikiantis ūkio subjektas.
7. Kai prie sutarties prisijungiančioji sutarties šalis yra vartotojas, konstatavimas, jog sutartis yra sudaryta prisijungimo būdu, turėtų leisti teismui automatiškai laikyti, jei dominuojančią derybinę poziciją turinti sutarties šalis neįrodinėja priešingai, kad ginčijama sutarties sąlyga nėra aptarta individualiai, t.y. egzistuoja procesinis nesąžiningumas, ir pereiti prie kito sutarties sąlygos pripažinimo negaliojančia etapo – vertinimo ar individualiai neaptarta sąlyga iš esmės pažeidžia šalių teisių pusiausvyrą bei vartotojo teises ir interesus, t.y. materialinio sąžiningumo analizės.
8. Kuomet Prisijungimo sutartis yra komercinė, t.y. prisijungiančioji prie sutarties šalis yra komerciniais ar profesiniais interesais veikiantis ūkio subjektas, negali būti taikoma vartojimo prisijungimo sutartims taikytina taisyklė, jog sutartis automatiškai yra laikoma procesiškai nesąžininga prisijungiančiosios šalies atžvilgiu, jei konstatuojama, jog ji yra sudaryta prisijungimo būdu.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nėra vieningos pozicijos, ar vartojimo sutarties sudarymas prisijungimo būdu suponuoja procesinį šios sutarties nesąžiningumą ar visgi konstatavimas, jog vartojimo sutartis sudaryta prisijungimo būdu, neturi jokios reikšmės konstatuojant procesinį nesąžiningumą. Atsižvelgiant į poreikį ginti vartotoją, kaip silpnesniąją sutarties šalį, ir tokį gynimą padaryti kuo efektyvesnį, taip pat į CK 6.188 str. 4 d., Lietuvos Respublikos teismai turėtų laikytis pozicijos, jog vartojimo sutartis automatiškai yra laikoma procesiškai nesąžininga, jei konstatuojama, jog ji yra sudaryta prisijungimo būdu, ir klausimą dėl sutarties procesinio sąžiningumo kelti tik tada, kai tai įrodinėtų prisijungimo būdu sudarytos vartojimo sutarties standartines sąlygas parengusi sutarties šalis.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

II. Specialioji literatūra

Lietuvos autorių mokslinė literatūra:

1. Ambrasienė D., Baranauskas E. Civilinė teisė. Prievolių teisė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.
2. Bolzanas D. Sutarčių teisė. Bendroji dalis: teorija ir praktika – Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.
3. Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). – Vilnius: Justitia, 2003.

Užsienio autorių mokslinė literatūra:

1. Alexander L. Contract law. Volume II. - Cambridge: University Press, 1991.
2. Beatson J. Anson's law of contract. – Oxford: University Press, 2002.
3. Beale H.G., Bishop W.D., Furmston M.P. Contract. Cases & Materials. – Oxford: University Press, 2008.
4. Chen-Wishart M. Contract law. - Oxford: University Press, 2008.
5. Elliot C., Quinn Frances. Contract law. – England: Pearson Education limited, 2005.
6. Farnsworth A. E.. Farnsworth on contracts. – New York: Aspen Publishers, 2004.
7. Linzer P. A contracts anthology. – Houston: Anderson Publishing Co, 1989.
8. McKendrick E. Contract law. – London: MacMillan Press LTD, 1990.
9. Whincup M. H. Contract law. – Deventer: Kluwer law and taxation publishers, 1992.
10. Postner R. A. Economic analysis of law. – New York: Aspen law & business, 1973.
11. Rakoff. T.D. Contracts of adhesion: An essay in reconstruction – Harvard: University Press, 1983.
12. Richards. P. Law of contracts. – England: Pearson Education limited, 2006.
13. Slawson. Standart form contract and democratic control of lawmaking power. – Harvard: University Press, 1971.
14. Sterkin S. D. Challenging adhesion contracts in California. – San Francisco: Golden Gate university press, 2004.

15. Stone R. Contract law - Great Britain: Cavendishing Publishing Limited, 2004.
16. Stone R. The modern law of contract – Great Britain: Cavendishing Publishing Limited, 2005.
17. Treitel. The law of contract. – London: Sweet and Maxwell limited, 2003.

III. Teismų praktika

1. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 5 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-250/2004;
2. LAT CBS teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 3 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-486/2000;
3. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 2 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-535/2005;
4. LAT CBS teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 22 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-581/2000;
5. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. gruodžio 22 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-671/2004;
6. LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 2 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-1445/2002;
7. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 25 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-45/2008;
8. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 22 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-141/2006;
9. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 16 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-152/2007;
10. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 12 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-421/2007;
11. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-516/2006.

SANTRAUKA

Kasdien vystantis šalies ekonomikai, didėjant gamybos, pirkimo, pardavimo, paslaugų mastams, didėjant tarp rinkos dalyvių sudaromų sandorių skaičiui šalia įprasto sandorių teisinio įforminimo, kuomet tarp dviejų, vienodą derybinę galią turinčių, sandorio šalių derybų keliu yra sudaroma sutartis, atsiranda ir sutartys, kurių pagrindas yra standartinės vienos iš sandorio šalių parengtos sąlygos, dėl kurių kita sandorio šalis negali derėtis. Tokias sutartis, kurių pagrindas yra standartinės sąlygos ir kurios sudaromos priimk-arba-atsisakyk principo pagrindu, mokslinėje literatūroje yra priimta vadinti Prisijungimo sutartimis.

Esant nepakankamam šios sutarčių rūšies iširtumui, šiame magistro baigiamajame darbe, naudojant teorinius ir empirinius tyrimo metodus, yra atskleidžiamos Prisijungimo sutarties, kaip atskiros sutarties rūšies, atsiradimo priežastys ir prigimtis, išanalizuoti ir išskirti sąlyginiai Prisijungimo sutarties požymiai, leidžiantys identifikuoti Prisijungimo sutartį bei atskirti ją nuo derybų būdu sudaromos sutarties, pateikiama aiški ir Prisijungimo sutarties esmę atskleidžianti Prisijungimo sutarties samprata, įvardintos ir aptartos sutartinės priemonės, kurios dažniausiai naudojamos nesąžiningumui Prisijungimo sutartyje sukurti, analizuojamos pagrindinės teisės normos, reglamentuojančios civilinius teisinius santykius, susiklostančius prisijungimo būdu sudarytos sutarties pagrindu.

Darbe taip pat analizuojamos Prisijungimo sutarčių sąlygų vertinimo tendencijos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, įvertinus pozityvius ir negatyvius formuojamos praktikos momentus bei atsižvelgiant į poreikį ginti vartotoją, kaip silpnesniąją sutarties šalį, ir tokį gynimą padaryti kuo efektyvesnį, taip pat į CK 6.188 str. 4 d., pateikiamas pasiūlymas Lietuvos Respublikos teismams laikytis pozicijos, jog vartojimo sutartis automatiškai yra laikoma procesiškai nesąžininga, jei konstatuojama, jog ji yra sudaryta prisijungimo būdu ir klausimą dėl sutarties procesinio sąžiningumo rekomenduojama kelti tik tada, kai tai įrodinėja prisijungimo būdu sudarytos vartojimo sutarties standartinės sąlygas parengusi sutarties šalis.

Reziumuojant pasakytina, jog paliekant nišą gilesnei tam tikrų aspektų analizei, darbe sprendžiami Prisijungimo sutarties identifikavimo klausimai, aptariamas Prisijungimo sutartyse galintis atsirasti nesąžiningumas, analizuojama norminė medžiaga ir teismų praktika, susijusi su Prisijungimo sutarties sąlygų privalomumo klausimais.

Raktiniai žodžiai: Prisijungimo sutartis, Prisijungimo sutarties požymiai, nesąžiningumas sutartyje, procesinis nesąžiningumas, standartinės sąlygos.

SUMMARY

In the daily development of economics, when capacities of manufacturing, purchase, sale and facilities are growing and participants of the market are engaged in more and more contracts, along with the classical formalization of transactions, when parties, having equal bargaining power, enter into contract after negotiation, arise contracts, which are based on standard form terms, prepared by the party, having stronger bargaining position, to be signed by the party in a weaker position without any negotiation. Such standard form contracts, which are offered on take-it-or-leave-it basis, in academic literature are termed as adhesion contracts.

Being in line that the surveys in Lithuanian doctrine of such kind of contracts are insufficient, by the use of theoretical and empirical methods, in this Master's thesis: the nature of adhesion contract is uncovered; conditional features, simplifying the identification of adhesion contract are analyzed; explicit and substantiality establishing definition of adhesion contract is offered; contractual instruments, which are commonly used to create unconscionability in adhesion contracts are named and discussed; legislation, dealing with legal civil relationships arising from adhesion contracts, is analyzed.

Apart from this, this Master's thesis deals with tendencies of adhesion contracts assessments in practice of The Supreme Court of Lithuania. In estimation of positive and negative moments of formed practice by The Supreme Court of Lithuania and considering the need of effective customer, as economically weaker party, protection, along with part 4 of article 6.188 of Lithuanian civil code, this Master's thesis proposes to consider contract automatically procedurally unconscionable if it is found that contract is adhesive, and do not rise question of such contract's procedural conscionability till the party, which has prepared standard terms, has explicitly asked to do so.

Taking everything into account, findings of this Master's thesis, by leaving some spaces in deeper analysis of some aspects, deals with questions of adhesion contract identification, names and discusses contractual instruments, which are commonly used to create unconscionability in adhesion contracts, analyses legislation and practice of The Supreme Court of Lithuania in touch with the obligatory manner of terms of adhesion contracts.

Key concepts: adhesion contract, features of adhesion contracts, contractual unconscionability, procedural unconscionability, standard form terms.